

Tartu Ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Uusima aja osakond

Siim Vaher

**Balti riikide välispoliitika ja julgeolekuotsingud Itaalia-Etioopia
sõja ning kollektiivse julgeolekusüsteemi kriisi valguses, 1935–1936**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kaarel Piirimäe

Tartu 2025

Annotatsioon: Bakalaureusetöö uurib Itaalia-Etioopia sõja mõju Balti riikide ehk Eesti, Läti ja Leedu välispoliitikale vahemikus 1935–1936. Etioopias 1935. aastal alanud konflikt ei jäänud ainult lokaalseks sõjaks Aafrikas, vaid kujunes rahvusvahelise olulisusega sündmuseks, näidates Rahvasteliidu kollektiivse julgeoleku süsteemi nõrkust. Kasutades võrdlevat analüüsi ning arhiivimaterjali Eestist, Lätist ja Leedust, väidab töö, et sõda mõjutas kolme Balti riigi välispoliitikat riikide tegevuse kaudu Rahvasteliidus ja teisalt suurendas kolmes riigis usaldamatust Rahvasteliidu kollektiivsesse julgeolekusse. Ometi jäid kolm riiki Rahvasteliitu toetama, kuna paremaid võimalusi, sealhulgas omavahel koostöö suurendamist, julgeoleku tagamiseks vastusena kollektiivset julgeolekut tabanud kriisile leida ei suudetud.

Märksõnad: Balti riigid, Itaalia-Etioopia sõda (1935–1936), välispoliitika, kollektiivne julgeolek, Rahvasteliit.

Sisukord

Sisukord	3
Sissejuhatus.....	4
1. Eesti, Läti ja Leedu välispoliitika üldjooni enne Itaalia-Etioopia sõja algust 1935. aastal	11
2. Balti riigid ja sõda Etioopias 1935: tasakaalustamine Itaalia ja Rahvasteliidu põhimõtete vahel ning suhtumine sanktsioonidesse.....	19
3. Balti riigid, sõja tagajärjed ja Rahvasteliidu perspektiivid 1936. aastal	27
4. Balti riigid ja sõda Etioopias 1936: julgeoleku tagamise lahenduste otsingul Rahvasteliidu kollektiivse julgeoleku kriisi taustal	30
Kokkuvõte.....	39
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	43
Summary	50

Sissejuhatus

1935. aasta 3. oktoobril ületas paljurahvuseline Itaalia ekspeditsioonivägi Marebi jõe, mis tähistas piiri Itaaliale kuuluva Eritrea ja iseseisva Etioopia vahel.¹ Itaalia invasioon Etioopiasse ja sellest tulenenud sõda Etioopiaga² ei jäänud ainult lokaalseks sõjaks Aafrikas, vaid kujunes rahvusvahelise olulisusega kriisiks Rahvasteliidu suutmatuse tõttu konflikti peatada. Kuigi Rahvasteliidu Nõukogu otsus 7. oktoobril 1935 kohustas liikmesriike Itaalia vastu rakendama majanduslikke sanktsioone,³ suutsid Itaalia väed hõivata Etioopia pealinna Addis Abeba 1936. aasta mais.⁴ Konflikt Etioopias näitas Rahvasteliidu ja kahe juhtiva demokraatliku riigi Suurbritannia ja Prantsusmaa suutmatust kaitsta rahvusvahelise rahu aluseid ning oli selge, et suuriigid pole huvitatud kollektiivsest julgeolekust, jättes nii väikeriikide julgeoleku haprasse seisule.⁵ Nende väikeriikide hulka kuulusid ka Balti riigid, kes olid Rahvasteliiduga 1921. aastal ühinedes lootnud liidu paktis pakutavatele julgeolekugarantiidele oma julgeoleku tagamisel.⁶ Konfliktil oli potentsiaal seega Balti riikide välispoliitikat mõjutada kollektiivse julgeoleku nõrgenemise kaudu.

Käesolev töö käsitleb Aafrikas puhkenud sõja mõju Balti riikide välispoliitikale 1935. ja 1936. aastal. Balti riikidena käsitletakse antud töös Eestit, Lätit ja Leedut. Ka Soomet on kohati Balti riikide hulka loetud,⁷ ent Soome sidus ennast enne Teist maailmasõda Põhjala riikidega, ühinedes 1933. aastal Põhjala ja Beneluxi riikide vahel 1930. aastal sõlmitud majandusliku koostöö leppe ehk Oslo konventsiooniga, kaugendades nii ennast Eestist, Lätist ja Leedust.⁸ Soome distantseerumise tõttu Eestist, Lätist ja Leedust on Soome siinsest uurimusest välja jäetud.

¹ Piers Brendon, *The Dark Valley. A Panorama of the 1930s*, 2. trükk (New York: Vintage Books, 2002), 319. Eritrea kohta vt Zara Steiner, *The Triumph of the Dark: European International History 1933–1939* (New York: Oxford University Press, 2011), 100 ja Etioopia kohta vt Karin Veski (artikli ilmumisel neiu põlvnenimega Hiiemaa), „Reception of the Third World in Estonia in 1918–1940“, teoses *Estonian Foreign Policy at the Cross-Roads*, toim. Eero Medijainen ja Vahur Made (Helsinki: Kikumora Publications, 2002), 76.

² Vahur Made, „Eesti ja Rahvasteliit“ (Doktoritöö, Tartu Ülikool, 1999), 199.

³ Made, „Eesti ja Rahvasteliit“, 201.

⁴ Brendon, *The Dark Valley*, 328.

⁵ Patricia Clavin, „Europe and the League of Nations“, teoses *Twisted Paths: Europe 1914–1945*, toim. Robert Gerwarth (Oxford ja New York: Oxford University Press, 2007), 334.

⁶ Vahur Made, „In Search of Abstract Security: Estonia and the League of Nations“, teoses *Estonian Foreign Policy at the Cross-Roads*, 26.

⁷ Olav F. Knudsen, „The Foreign Policies of the Baltic States: Interwar Years and Restoration“, *Cooperation and Conflict* 28, nr 1 (1993): 48.

⁸ Kaido Jaanson, „The Baltic Sea region in international relations of the twentieth century: The seminal nature of the interwar period“, *Journal of Baltic Studies* 32, nr 3 (2001): 274.

Välispoliitikat mõistetakse töös vastavalt Vahur Made definitsioonile kui riigi suhtlust teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega.⁹ Balti riikide välispoliitikat analüüsitakse lähtudes seisukohast, et riigid olid eraldi subjektid rahvusvahelistes suhetes. See tähendab, et kolm väikeriiki polnud vaid regiooni suurriikide huviobjektid, vaid tegu oli iseseivate subjektidega, kellel oli agentsus ning kes tegutsesid üldistes rahvusvaheliste suhete tingimustes oma huvidele vastavalt ja oma iseseisvuse säilitamise nimel.¹⁰ Iseseisvuse säilitamine välispoliitika eesmärgina seob välispoliitika tihedalt julgeolekuga. Julgeolekut mõistetakse töös kui riigi iseseisvuse ja terviklikkuse kaitstust.¹¹ Välispoliitikat saab seega mõista ka kui ühte riigi tegevussuunda julgeoleku tagamiseks.

Uurimisobjekti analüüsitakse Itaalia-Etioopia sõjast lähtudes. Sõda kestis 3. oktoobrist 1935 kuni 5. maini 1936.¹² Algasdaatumiks loetakse Itaalia vägede sisenemist Etioopiasse ning sõja lõppu tähistab Etioopia pealinna Addis Abeba hõivamine.¹³ Kuigi sõda omas mõju pärast 1936. aastat, kuna Itaalia vallutusi tunnustasid kolm Balti riiki 1938. aastal,¹⁴ ei keskenduta antud uurimuses vallutuste tunnustamise aspektile. Vallutuste tunnustamise aspekti Itaalia-Etioopia sõjast Balti riikides on põhjalikult uurinud Mart Siiroja.¹⁵ Töö lõppeb seega 1936. aastaga.

Kollektiivset julgeolekut defineeritakse töös rahvusvaheliste suhete uurija ja politoloogi Lynn H. Milleri järgi kui põhimõtet, mille järgi peaks ebaseaduslik rünnak ühe rahvusvahelise kogukonna liikme vastu käivitama kõigi kogukonna liikmete ühise vastuse, mis suudaks ründajat kas heidutada või sõja korral kiirelt alistada.¹⁶ 1919. rajatud Rahvasteliit oli esimene rahvusvaheline organisatsioon, mis proovis sellele põhimõttele tuginedes rajada globaalset süsteemi.¹⁷

⁹ Vahur Made, *Eesti välispoliitika 100 aastat* (Tallinn: Post Factum, 2019), 11.

¹⁰ Magnus Ilmjärv, *Häälētu alistumine. Eesti, Läti ja Leedu välispoliitilise orientatsiooni kujunemine ja iseseisvuse kaotus. 1920. aastate keskpaigast anneksioonini*, 2. trükk (Tallinn: Argo, 2010), 9.

¹¹ Vt Helga Haftendorn, „The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security,” *International Studies Quarterly* 35, nr 1 (1991): 4 ja Anton Grizold, „The Concept of National Security in the Contemporary World,” *International Journal on World Peace* 11, nr 3 (1994): 40.

¹² Neville Wylie ja Marco Wyss, „Neutrality ‘de jour’: Switzerland and the Italo-Abyssinian War of 1935–6,” teoses *The Origins of the Second World War: An International Perspective*, toim. Frank McDonough (London ja New York: Continuum, 2011), 279.

¹³ Steiner, *The Triumph of the Dark*, 130.

¹⁴ Made, „Eesti ja Rahvasteliit,” 203–205.

¹⁵ Vt Mart Siiroja, „Rahvasteliit, Itaalia Abessiinia-anneksiooni tunnustamine ja Balti riigid,” teoses *Tundmatu Eesti Vabariik*, koost. ja toim. Jüri Ant, Eero Medijainen ja Ago Pajur (Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituudi kirjastus, 1993), 109–129.

¹⁶ Lynn H. Miller, „The Idea and the Reality of Collective Security,” *Global Governance* 5, nr 3 (1999): 303.

¹⁷ Ruth Henig, „The League of Nations: An Idea before its Time?” teoses *The Origins of the Second World War*, 34 ja Lynn H. Miller, „The Idea and Reality,” 305 ja 306.

Rahvasteliidu paktis on kõige tihedamalt kollektiivse julgeolekuga seotud artiklid 10, 11 ja 16. Pakti 10. artikli järgi on kõik liikmesriigid kohustatud tagama teiste liikmesriikide territoriaalset terviklikkust ja iseseisvust ning Nõukogu on vastutav vastuvõetavate meetmete eest, kui mõne liikmesriigi iseseisvus peaks ohtu sattuma. Artikkel 11 sõnastab kollektiivsuse põhimõtte ehk selle järgi on Rahvasteliidu liikmesriiki puudutav konflikt või potentsiaalne konflikt kogu organisatsiooni puudutav küsimus ning organisatsioon võtab seega vastu meetmed, et rahu alal hoida. 16. artikli järgi peavad kõik liikmesriigid sõda alustanud liikmesriigiga lõpetama majanduslikud ning kodanike vahelised suhted. Lisaks sätestab 16. artikkel Nõukogu algatuse kaudu liikmesriikide ühise kaitseväge moodustamise rünnaku ohvriks langenud liikmesriigi abistamiseks ning kohustuse liikmesriikidel lubada selle kaitsejõu läbi liikumine oma territooriumilt.¹⁸

Töös kasutatakse Etioopia impeeriumi¹⁹ nimetamisel termineid „Etioopia“ ja sünonüümina „Abessiinia“, kuna kaasajal kasutati mõlemat nimetust. Keiser Haile Selassie muutis riigi nime põhiseaduses „Abessiiniast“ „Etioopiaks“ 1931. aastal.²⁰ Sõja ajal oli veel levinud „Abessiinia“ kasutamine. Nii näiteks tähistati Etioopiat vana nimega kaasaegses ajakirjanduses.²¹

Töös analüüsitakse võrdlevalt Itaalia-Etioopia sõja rolli Eesti, Läti ja Leedu välispoliitikas ning riikide tegevust sõjale reageerimisel, otsides sarnasusi ja erinevusi riikide välispoliitika vahel. Võrdlev analüüs võimaldab aimu saada, kui palju kattusid ja erinesid kolme Balti riigi huvid ning kui sarnaselt reageeriti sõjale Aafrikas ja sellest tulenenud julgeolekukriisile. Konkreetse sündmuse mõju uurimine võimaldab töö uurimisobjekti paigutada kindla ajalise ja temaatilise raamistiku sisse. Täpsemad uurimisküsimused on järgmised: Kuidas mõjutas Itaalia-Etioopia sõda kolme Balti riigi välispoliitikat 1935. ja 1936. aastal? Kuidas reageerisid kolm riiki sõja tõttu ilmnenud Rahvasteliidu kollektiivse julgeoleku nõrkusele? Töö väidab, et Abessiinia konflikti mõjul tuli riikidel vastu võtta erinevaid otsuseid Rahvasteliidu liikmetena. Ent teisalt mõjutas konflikt riike tugevamalt kui vaid läbi tegevuse Rahvasteliidus. Tuginedes erinevate autorite välja

¹⁸ Rahvasteliidu pakti artiklite selgitamiseks kasutatud United Nations Office at Geneva, „The Covenant of the League of Nations,“ viimati külastatud 29.04.2025, <https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant>.

¹⁹ Abbas Gnamo, *Conquest and Resistance in the Ethiopian Empire, 1880 - 1974 : The Case of the Arsi Oromo* (Leiden ja Boston: BRILL, 2014), 136–137.

²⁰ Asafa Jalata, „Being in and out of Africa: The Impact of Duality of Ethiopianism,“ *Journal of Black Studies* 40, nr 2 (2009): 192.

²¹ Simo Runnel, „Itaalia fašism Eesti päevalehtedes aastatel 1919–1940“ (Magistritöö, Tartu Ülikool, 2005), 113.

käidud seisukohtadele,²² väidab töö, et sõda Aafrikas suurendas kolmes riigis usaldamatust Rahvasteliidu kollektiivsesse julgeolekusse, ent jäädi endiselt Rahvasteliitu toetama, kuna paremaid viise julgeoleku tagamiseks, sealhulgas omavahelist koostöö suurendamist, riigid vastusena kollektiivse julgeoleku kriisile leida ei suutnud.

Seni on Eesti historiograafias Itaalia-Etioopia sõja mõju vahemikus 1935–1936 Balti riikidele käsitletud kas puudulikult või pinnapealselt. Senised uurimused keskenduvad Itaalia-Etioopia sõja mõjule Eestis või moodustab Balti riikide välispoliitika ja Itaalia-Etioopia sõja sidumine osa suuremast Balti riikide välispoliitikat käsitlevast tööst.

Eesti historiograafias on Itaalia-Etioopia sõda uuritud nii välispoliitilise olulisuse kui ka ühiskondlikust aspektist. Ajakirjanduse kajastust Itaalia-Etioopia sõjast on analüüsinud nii Simo Runnel oma magistritöös²³ kui ka Helen Heiter oma bakalaureusetöös.²⁴ Simo Runnel on oma töös sõja kajastuse sidunud itaalia fašismi kajastusega kolmes Eesti päevalehes, milleks on Päevaleht, Postimees ja Vaba Maa.²⁵ Tema järgi väljendus Itaalia-Etioopia sõja kajastamisel laiem tendents Itaalia fašismi kajastamisega Eesti ajakirjanduses, milles hinnati fašistliku liikumise tugevust üle, lähtudes saadavalolevast informatsioonist ning sõja ajal edastati Eesti ajakirjanduses desinformatsiooni, mis näitasid sõda positiivsemas valguses kui tegelikkus.²⁶ Heiter keskendub oma töös avaliku arvamuse tõlgendamisele karikatuuride kaudu, mis ilmusid sõja ajal Eesti medias.²⁷ Heiteri sõnul oli eesti avalik arvamus Etioopia suhtes toetav, Mussolini tegevus mõisteti suure osa inimeste poolt hukka ning itaallaste maine eestlaste silmis vähenes.²⁸ Eesti valitsus tegutses aga samal ajal avaliku arvamusega vastuvoolu, kuna riigi huvides olid head suhted Itaaliaga.²⁹

Lisaks avalikule arvamusele on poliitilisi kaalutlusi oma artiklis sisse toonud Karin Veski.³⁰ Veski meelest oli sarnaselt Heiterile valdav osa avalikust arvamusest Eestis Etioopiat toetav, ent

²² Toodud välja allpool historiograafias.

²³ Runnel, „Itaalia fašism Eesti päevalehtedes.“

²⁴ Helen Heiter, „Itaalia-Etioopia konflikti kajastumine Eesti karikatuuris aastatel 1935-1938“ (Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, 2012).

²⁵ Runnel, „Itaalia fašism Eesti päevalehtedes,“ 165.

²⁶ Samas, 166–167.

²⁷ Heiter, „Itaalia-Etioopia konflikti kajastumine,“ 6.

²⁸ Samas, 54.

²⁹ Samas, 55.

³⁰ Veski, „Perception of the Third World,“ 69–92.

välispoliitikas oli Eestil raske kindlat seisukohta välja töötada, kuna suured demokraatlikud jõud, keda Eestis välispoliitika kujundamisel oluliseks peeti, olid valinud tagasitõmbunud hoiaku.³¹ Samuti mainib Veski, et Itaalia tegevus Etioopias omas „tugevat mõju Eesti välispoliitikale.“³²

Välispoliitilisest aspektist on Itaalia-Etioopia sõja oma töös välja toonud nii Eero Medijainen³³ kui ka Vahur Made oma doktoritöös Eesti osalusest Rahvasteliidus.³⁴ Medijainen toob välja, et Etioopia vallutamine tähendas kriisi Rahvasteliidu jaoks, ent väikeriigid jäid endiselt Rahvasteliidu toetajateks.³⁵ Made sõnul oli Itaalia-Etioopia sõda üks konfliktidest, mis muutis Eesti suhtumist Rahvasteliitu ning organisatsiooni põhikirjas sätestatud seisukohad kaotasid Eesti välispoliitiliste otsustajate jaoks oma „praktilise väärtuse.“³⁶ Made meelest muutus Eesti 1930. aastate konfliktide mõjul veel ettevaatlikumaks teiste riikide tülidesse sekkumisel ning konfliktid 1930. aastatel mõjutasid Eesti suhtumist „Rahvasteliidusse ja selle arenguperspektiividesse.“³⁷

Itaalia-Etioopia sõja mõju Balti riikide välispoliitikale on uurinud Mart Siiroja.³⁸ Siiroja sõnul langes Itaalia-Etioopia sõja mõjul Rahvasteliidu autoriteet ning Eesti välispoliitikas 1930. aastate esimesel poolel alanud kriis muutus veelgi tõsisemaks, kollektiivse julgeoleku süsteemi mittetoimimise tõttu puudusid Eestil tõsised võimalused oma julgeolekut kindlustada.³⁹

Itaalia-Etioopia sõda vahemikus 1935–1936 moodustab osa sündmustest ja arengutest 1930. aastatel. Spetsiifiliselt 1930. aastaid ja Balti riikide välispoliitikat on Eesti historiograafias uurinud Magnus Ilmjärv.⁴⁰ Lisaks on kahe maailmasõja vahelisel ajal Eesti historiograafias Balti riikide

³¹ Veski, „Perception of the Third World,“ 78.

³² Samas, 77.

³³ Eero Medijainen, *Maailm prowintsiõnu peeglis. Rahvusvahelised suhted ja Eesti välispoliitika karikatuuridel 1918-1940* (Tartu: Kleio, 1998).

³⁴ Made, „Eesti ja Rahvasteliit.“

³⁵ Medijainen, *Maailm prowintsiõnu peeglis*, 85.

³⁶ Made, „Eesti ja Rahvasteliit,“ 209.

³⁷ Samas, 194.

³⁸ Siiroja, „Rahvasteliit,“ 109–129.

³⁹ Samas, 115.

⁴⁰ Magnus Ilmjärv, *Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel: Balti riigid ja Soome 1934–1940* (Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 1993); Ilmjärv, *Häaletu alistumine* ja Ilmjärv, „Eesti välispoliitika 1930. aastatel,“ teoses *Sõja ja rahu vahel. Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani*, I köide, toim. Enn Tarvel ja Tõnu Tannberg (Tallinn: S-Keskus, 2004), 51–90.

välispoliitikat uurinud Kaido Jaanson,⁴¹ Vahur Made⁴² ja Eero Medijainen.⁴³ Spetsiifiliselt Balti riikide välispoliitikat on sõdadevahelisel perioodil uurinud ka välisriikide autorid, näiteks Thomas Lane,⁴⁴ Patrick Salmon ja John Hiden.⁴⁵

Eelmises lõigus nimetatud autoritest on Itaalia-Etioopia sõja laiemasse Balti riikide välispoliitika kujunemisse 1930. aastatel sidunud Magnus Ilmjärv. Ilmjärv toob oma teoses „Hääletu alistumine“ välja, et Abessiinia sõda avaldas mõju väikeriikide, sh Balti riikide, arusaamale, et Rahvasteliit ei suuda tagada väikeriikide julgeolekut.⁴⁶ Sõda ja selle tulemus oli ka üks põhjusi, miks Balti riikides hakati rääkima Rahvasteliidu põhikirja reformimisest.⁴⁷ Samad seisukohad korduvad Ilmjärve peatükis Eesti välispoliitikast 1930. aastatel teose „Sõja ja rahu vahel“ I köites.⁴⁸

Uuritud on ka Balti riikide suhteid mõlema sõja osapoolega. Heli Rahkema on uurinud suhteid Etioopia ja Eesti vahel 1930. aastatel oma bakalaureusetöös.⁴⁹ Rahkema sõnul vastandusid Eestis selgelt ühelt poolt kaastunne etiooplastele ja teisalt riiklikud reaalpoliitilised arusaamad.⁵⁰ Rahkema sõnul noore riigina suurriikidest ja Rahvasteliidust sõltudes rakendati nii sanktsioone Itaalia vastu konflikti alguses kui ka tunnustati lõpuks Itaalia vallutusi Abessiinias.⁵¹

Itaalia ja Balti riikide vaheliste suhete uurimisega kahe maailmasõja vahelisel perioodil tegeleb Rosario Napolitano.⁵² Napolitano sõnul mõjutasid Itaalia-Etioopia sõja tõttu Itaaliale kehtestatud

⁴¹ Jaanson, „The Baltic Sea region,“ 267–288.

⁴² Vahur Made, „The Baltic States and Europe 1918–1940,“ teoses *The Baltic Question during the Cold War*, toim. John Hiden, Vahur Made ja David J. Smith (Oxon ja New York: Routledge, 2008), 7–20.

⁴³ Eero Medijainen, „Before and During the Year 1939,“ teoses *Estonian Foreign Policy at the Cross-Roads*, 93–112.

⁴⁴ Thomas Lane et al., toim., *The Baltic States : Estonia, Latvia and Lithuania* (London ja New York: Taylor & Francis Group, 2002).

⁴⁵ John Hiden ja Patrick Salmon, „PART TWO: States of Europe 1918–1940,“ teoses *The Baltic Nations and Europe: Estonia, Latvia and Lithuania in the Twentieth Century*, 4. trükk (Oxfordshire ja New York: Routledge, 2013), 41–106 ja John Hiden, „Introduction : Baltic security problems between the two World Wars,“ teoses *The Baltic and the outbreak of the Second World War*, toim. John Hiden ja Thomas Lane (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 1–20.

⁴⁶ Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 423.

⁴⁷ Samas.

⁴⁸ Ilmjärv, „Eesti välispoliitika 1930. aastatel,“ 74.

⁴⁹ Heli Rahkema, „Eesti ja Etioopia 1930. aastatel“ (Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, 1999).

⁵⁰ Rahkema, „Eesti ja Etioopia,“ 62.

⁵¹ Samas, 60.

⁵² Rosario Napolitano, „Fascist Soft Power Propaganda in the Baltic States during the Interwar Period: The Case of Latvia,“ *Journal of Baltic Studies* 54, nr 2 (2022): 243–259; Napolitano, „Italian Cultural Diplomacy in Estonia during the Interwar Period: From the *de Jure* Recognition to the Molotov-Ribbentrop Pact (1921-1939),“ *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe* 31, nr 3 (2023): 667–682 ja Napolitano ja Alessandro Vitale, „Le relazioni diplomatiche tra Italia e Lituania fra le due guerre mondiali. Dal riconoscimento *de jure* (1922) al Patto Ribbentrop-Molotov (1939),“ *Nuova Storia Contemporanea* 2, nr 2 (2022): 171–196.

sanktsioonid Itaalia majandussuhteid kõigi kolme Balti riigiga.⁵³ Lisaks halvenes sõja tõttu Itaalia maine eestlaste silmis ning see oli Napolitano sõnul üks põhjusi, miks tingimused Itaalia kultuuridiplomaatiaks Eestis olid 1930. aastate keskpaiku kesised.⁵⁴ Läti-Itaalia kultuurisuhted kannatasid samuti autori sõnul sõjaga seoses vastu võetud sanktsioonide tõttu.⁵⁵

Käesolev töö asetab 1935.–1936. aastal toimunud konflikti Etioopias Balti riikide perspektiivi, näidates, kuidas üks 1930. aastate kriisidest mõjutas kõigi kolme Balti riigi välispoliitika kujunemist 1930. aastate teisel poolel. Töö täiendab nii Balti riikide uurimist sõdade vahelisel perioodil Eesti ajalookirjutuses.

Töö esimeses peatükis võrreldakse sarnasusi ja erinevusi Balti riikide välispoliitikas enne konflikti algust 1935. aastal, et luua üldine raamistik kolme riigi välispoliitika mõistmiseks. Teises ja kolmandas osas keskendutakse Balti riikide tegevusele Rahvasteliidus 1935. ja 1936. aastal Itaalia-Eetioopia sõjaga seoses, kuna konflikt tõi kaasa Rahvasteliidu reaktsiooni. Viimases peatükis analüüsitakse Balti riikide välispoliitikat sõjast põhjustatud kollektiivse julgeoleku kriisi taustal, et näidata kuidas riigid proovisid erinevat moodi oma julgeolekut kindlustada, ent kuidas paremaid alternatiive Rahvasteliidule ei leitud. Allikatena on kasutatud materjale Eesti Rahvusarhiivist (lühendina ERA), Läti Ajaloolisest Riigiarhiivist (*Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs*, lühendina LVVA) ja üks dokument pärineb Leedu Riiklikust Keskarhiivist (*Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas*, lühendina LCVA). Allikate kasutamine kolme Balti riigi arhiividest võimaldab saada märksa mitmekülgsemat teavet, kui oleks võimalik vaid Eesti arhiivide kasutamisel, ja lisab tööle rahvusvahelist perspektiivi. Leedu- ja lätikeelsete dokumentide tõlkimiseks inglise keelde kasutasin *Google Translate*'i masintõlget. Samuti kasutasin *Google Translate*'i masintõlget kolme teadusliku töö tõlkimiseks.⁵⁶ Erilist tänu soovin avaldada mind Lätis arhiivis dokumentidega abistanud arhivaaridele Īra Zaneribale ja Ligita Zaulale, materjale jaganud ning samuti Läti arhiivide andmebaase tutvustanud professor Rosario Napolitanole Läti Kunstiakadeemiast ja lätikeelset masintõlget üle vaadanud tõlgile Dārta Spridzānele.

⁵³ Napolitano, „Fascist soft power propaganda in the Baltic states,“ 255.

⁵⁴ Napolitano, „Italian cultural diplomacy in Estonia,“ 679.

⁵⁵ Napolitano, „Fascist soft power propaganda in the Baltic states,“ 255.

⁵⁶ Tööd on Napolitano ja Vitale, „Le relazioni diplomatiche“; Lilita Zemīte, „Tautu Savienība un Latvija: 1930.–1939“ (Doktoritöö, Läti Ülikool, 1993) ja Algimantas Kasparavičius, „Lietuvos užsienio politika tarpukariu: kova su likimu ar tradicija?“ teoses *Creating Modern Nation-States in the Eastern Baltic/ Šiuolaikinių tautinių valstybių kūrimas rytiniame Baltijos jūros regione*, toim. Vygantas Vareikis ja Silva Pocyte (Klaipėda: Klaipėda University Press, 2019), 49–76.

1. Eesti, Läti ja Leedu välispoliitika üldjooni enne Itaalia-Etioopia sõja algust 1935. aastal

Et mõista, kuidas konflikt Etioopias Balti riikide välispoliitikat mõjutas, on esmalt vaja välja selgitada, milline oli riikide välispoliitika enne sõja algust. Eesti ja Läti välispoliitilistest hoiakutest 1935. aastal enne konflikti algust Aafrikas annavad aimu riikides toimunud välissaadikute konverentsid. Eestis toimus välissaadikute konverents 16.–17. juulil 1935 ning Lätis 28. juunist 3. juulini 1935.⁵⁷ Mõlemas riigis tajuti, et on toimumas erinevate riikide koondumine. Nii tõi Eesti välisminister Julius Seljamaa Eesti välissaadikute konverentsil välja, et Euroopas on tekkinud kaks vaenulikku riikide blokki, üks Nõukogude Liidu ja teine Saksamaa juhtimisel.⁵⁸ Läti välissaadikute konverentsil vastu võetud põhiteesides tuuakse välja, et vastavalt Saksamaa välispoliitikale proovivad kõik riigid saavutada endale võimalikult head positsiooni muutuvates riikide gruppides.⁵⁹

Mitmed arengud rahvusvahelistes suhetes 1934. ja 1935. aastal sundisid Eestit ja Lätit sellist hinnangut andma. 26. jaanuaril 1934. aastal sõlmiti mittekallaletungileping Saksamaa ja Poola vahel, samm, mida seni polnud ette võtnud ükski Saksa valitsus.⁶⁰ Nõukogude Liit hakkas pärast Hitleri võimule tulekut Saksamaal 1933. aasta jaanuari lõpus⁶¹ nägema Balti riikides võimalikku platsdarmi sissetungiks Nõukogude Liitu.⁶² Hakati ette võtma diplomaatilisi samme, et vältida riikide sattumist Nõukogude Liidule vaenulikke jõudude mõjusfääri ning rahuegiidi all esinedes näidata end Balti riikide kaitsjana.⁶³ Nii tehti Poola ja Saksamaa esindajatele vastavalt 1933. aasta detsembris ja 1934. aasta märtsis ettepanekud garanteerida Balti riikide iseseisvust,⁶⁴ millest nii Poola kui ka Saksamaa keeldusid.⁶⁵ Lisaks pooldati Moskvas Balti riikide kaasamist Prantsuse välisministri Louis Barthou Ida-Locarno projekti ehk Ida-Euroopa regionaalse julgeoleku süsteemi plaani.⁶⁶

⁵⁷ Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 296 ja 292.

⁵⁸ ERA.957.14.207, 15. Eesti välissaadikute konverentsi protokollid, 16. juuli 1935.

⁵⁹ LVVA.293.3.34, 18–9. Põhiteesid Läti välissaadikute konverentsist, saadetud Läti saadikule Genfis Jülijs Feldmanisele, saadetud 11. juulil 1935.

⁶⁰ Steiner, *The Triumph of the Dark*, 62.

⁶¹ Heino Arumäe, *Eesti ja Soome: Sõjast sõjani* (Tallinn: Argo, 2018), 349.

⁶² Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 137.

⁶³ Arumäe, *Eesti ja Soome*, 360.

⁶⁴ Hiden ja Salmon, „PART TWO“, 95.

⁶⁵ Arumäe, *Eesti ja Soome*, 359 ja 360–361.

⁶⁶ Steiner, *The Triumph of the Dark*, 73 ja 71.

Kuigi Ida-Locarno ei õnnestunud, siis 1935. aasta 2. mail sõlmisid Nõukogude Liit ja Prantsusmaa omavahel vastastikuse abistamise lepingu.⁶⁷ 16. mail 1935 ühines vastastikuse abistamise raamistikuga Tšehhoslovakkia, kes sõlmis vastava lepingu Nõukogude Liiduga.⁶⁸ 1935. aasta juunis sõlmisid omavahel lepingu Saksamaa ja Suurbritannia. 18. juunil 1935 sõlmitud Briti-Saksa merelepinguga lubati Saksamaal oma laevastiku kogumahtu suurendada 35% Suurbritannia omast.⁶⁹

Vaatamata sarnasele arusaamale riikide ümbergrupeerumisest, suhtuti erinevalt võimalikesse ohtudesse riikide julgeolekule. Eesti Välisministeeriumi peahoones suhtuti skeptiliselt Saksamaa kohesesse ohtu Balti riikide iseseisvusele. Välisministri abi Heinrich Laretei mainis, et „Saksa „Drag nach Osten“, mis suurel määral on Balti sulgede sünnitus, Saksa valitsuse poolt vähemalt praegu ergutust ei saa“ ning tõi välja Saksamaal arusaama suurenemise Balti riikide olemasolu vajadusest kui barjääri Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahel.⁷⁰ Julgustavaid sõnumeid saadi Saksamaa välisministeeriumist. Pärast juunis 1935. aastal sõlmitud Saksamaa-Suurbritannia merelepingut kohtus Eesti välisminister Seljamaa Saksamaa välisministri Konstantin von Neurathiga, kes rõhutas, et Saksamaal pole mingisuguseid agressiivseid kavatsusi Balti riikide vastu ja Saksamaa soovib rahu.⁷¹

Läti välissaadikute konverentsi põhiteesides tuuakse selgelt välja, et „*Mein Kampf*“ määrab ära Saksamaa välispoliitika lõplikud eesmärgid ning igasugune Saksamaa tegevus, mis viitab rahule, on vaid tähelepanu kõrvale juhtimine.⁷² „*Mein Kampf*is“ rõhutatakse Saksamaa vajadust oma territooriumi laiendada, vajadusel sõjaliselt, eelkõige Venemaa ja selle piiririikide arvelt.⁷³ Lätis nähti seega endiselt Saksamaad võimaliku ohuna riigi iseseisvusele. Lätlasi paistis häirivat Saksamaa kõikuv välispoliitika Ida-Euroopas. Kuigi Saksamaa valitsus oli 13. aprillil 1935. aastal välja tulnud kavatsusega sõlmida mittekallaletungilepingud oma idapoolsete naabritega, välja

⁶⁷ Steiner, *The Triumph of the Dark*, 94.

⁶⁸ Ilmjärv, *Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel*, 13.

⁶⁹ Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 287.

⁷⁰ ERA.957.14.207, 18. Eesti välissaadikute konverentsi protokollid, 16. juuli 1935.

⁷¹ ERA.957.14.181, 148–49. Eesti välisminister Julius Seljamaa ülevaade oma vestlusest Saksamaa välisminister Konstantin von Neurathiga, dateerimata.

⁷² LVVA.293.3.34, 16. Põhiteesid Läti välissaadikute konverentsist, saadetud Läti saadikule Genfis Jülijs Feldmanisele, saadetud 11. juulil 1935.

⁷³ Adolf Hitler, *Mein Kampf*, inglise keelde tlk Ralph Manheim, uus trükk (Boston ja New York: Houghton Mifflin Company, 1999), 653–654.

arvatud Leeduga,⁷⁴ siis Läti välisministeeriumi peasekretäri Vilhelms Muntersi sõnul oli Saksamaa oma taktikat korduvalt muutnud ning tegelikkuses polnud Saksamaa huvitatud kollektiivsetest julgeolekulahendustest Ida- ja Kesk-Euroopas.⁷⁵

Saksamaa ebamäärane tegevus võis vähendada lätlaste silmis Saksamaa välispoliitika usaldusväarsust ning pigem kinnitas Läti ajaloolist kogemust Saksamaaga kui agressiivse riigiga regioonis. Lätist oli erinevalt Eestist Esimese maailmasõja ajal läbi läinud rindejoon, Läti Vabadussõjas sõiditi 1919. aastal põhiliselt saksa väeüksustega ning Lätis olid kohalikud baltisakslased mõjukamatel positsioonidel kui Eestis.⁷⁶ Ajalooliselt oli Lätil seega põhjust karta Saksa ohtu rohkem kui Eestil. Läti sõjaväejuhtkond arvestas erinevalt Eestist 1939. aastani lisaks Nõukogude Liidu ohule Saksa sissetungi võimalikkusega.⁷⁷

Samuti erines Läti ja Eesti suhtumine Nõukogude Liitu. Läti välissaadikute konverentsi põhiteesides puudub igasugune viide võimalikule ohule Nõukogude Liidult Läti iseseisvusele ning rõhutatakse pigem, et Nõukogude Liit on huvitatud stabiilsest rahust, kuna igasugune konflikt mõjutaks negatiivselt riigi sisemist toimimist.⁷⁸ Eestis toimunud välissaadikute konverentsil tõi Moskva saadik Karl Tofer välja, et kui Nõukogude Liidule peaks tunduma, et Eesti on liiga tugevalt poliitiliselt või majanduslikult mõne teise suurjõu mõju all, „pretendeerib Vene pärandusele.“⁷⁹

Eestis eksisteeriv hirm Nõukogude Liidu ees oli samuti seotud ajalooliste kogemustega. Eestis oli lühike ja vägivaldne Saksa okupatsioon, millest veel vägivaldsemad olid aga kommunistide võimuperiood 1917. ja 1918. aasta vahetusel ning järgnenud Vabadussõda.⁸⁰ Samuti prooviti Moskva toetusel Eestis 1924. aasta 1. detsembril läbi viia vägivaldne kommunistlik riigipööre.⁸¹ Eesti iseseisvust oli Nõukogude Liit proovinud seega juba korduvalt ohustada ning ka Eesti saadiku Moskvast hinnang demonstreeris, et Nõukogude Liit polnud agressiivseid kavatsusi Eesti suunal täielikult välistanud. Lätis aga polnud aga Eestile sarnast putšikatset toimunud ning Läti

⁷⁴ LVVA.293.3.34, l 71. Muntersi ettekanne 1935. aasta suvel toimunud Läti välissaadikute konverentsil, dateerimata ja Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 273.

⁷⁵ LVVA.293.3.34, l 71.

⁷⁶ Made, *Eesti välispoliitika 100 aastat*, 42–43.

⁷⁷ Samas, 43.

⁷⁸ LVVA.293.3.34, l 5. Põhiteesid Läti välissaadikute konverentsist, saadetud Läti saadikule Genfis Jülijs Feldmanisele, saadetud 11. juulil 1935.

⁷⁹ ERA.957.14.207, l 10. Eesti välissaadikute konverentsi protokollid, 16. juuli 1935.

⁸⁰ Made, *Eesti välispoliitika 100 aastat*, 44.

⁸¹ Reigo Rosenthal, „Nõukogude Liidu eriteenistuste osalusest 1924. aasta 1. detsembri riigipöördekatsete ettevalmistamisel,“ *Tuna: ajalookultuuri ajakiri*, nr 4 (2024): 32.

intellektuaalse eliidi seas oli vene kultuur ja keel juba venestamise perioodist tugevama mõjuga kui Eestis.⁸²

Siiski oli Eestis ametnikke, kes Saksamaas ohtu nägid ja Lätis oli olemas ohutunnetus Nõukogude Liidu suhtes. Eesti välissaadikute konverentsil rõhutas Eesti saadik Pariisis Otto Strandmann, et Saksamaal on ambitsioone Ida-Euroopas ning sama saadik kahtles Saksa valitsuse rahusoovi kinnituste siiruses.⁸³ Samuti tõi Tofer välja, et Saksamaaga suhetes tuleb olla ettevaatlik.⁸⁴ Soome saadiku Riias Eduard Palini järgi oli Lätis olemas vastuseis lepingu sõlmimisele Nõukogude Liiduga, kuna kardeti, et lepingu läbi tekib Nõukogude Liidu armeel võimalus annekteerida Läti.⁸⁵ Eestis ja Lätis oli seega 1935. aasta suvel arusaam, et ohtlikud olid nii Saksamaa kui ka Nõukogude Liit, ent ohutaset hinnati riikides erinevalt. Eestis nähti esmase ohuna Nõukogude Liitu, samas kui Saksamaalt tulevat ohtu tajuti Välisministeeriumi peamajas kaugemana. Samal ajal suhtuti Lätis Nõukogude Liitu vähema kohese ohutajuga ja Saksamaalt tulevat ohtu tajuti kohesemana.

Erinevusi oli ka riikide suhtumises Poola. Mõlema riigi jaoks etendas Poola tasakaalustavat jõudu Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahel,⁸⁶ kuid 1935. aasta suvel hinnati mõnevõrra erinevalt Poola suhtumist Balti riikidesse. Eesti välissaadikute konverentsil toodi välja, et Poola on Balti riikide koostöö vastu toetavam kui varem, kuna nähakse Balti liidu võimalikku positiivset mõju Leedule.⁸⁷ Läti põhiteeside seas on aga kirjas, et Poola käitumises Balti riikide suunal on märgata tendentse „Balti liidu lahutamiseks ja nõrgestamiseks“.⁸⁸ Samas tõi Munters oma ettekandes välja, et Poola on Lätile hea liitlane, kuna Poola huvid kattuvad Läti omadega, kuid rõhutas, et Poola soovib mängida oma regioonis domineerivat rolli ehk eksisteerib oht, et kolm Balti riiki muutuvad Poola satelliitideks.⁸⁹ Eesti välissaadikute konverentsil toonitas välisminister, et Soome-Poola suhete paranemisel muutub Soome välispoliitika sarnasemaks Eesti omaga.⁹⁰ Välisministri

⁸² Georg von Rauch, *Balti riikide ajalugu 1918-1940*, eesti keelde tlk Ene Rõngelep (Tallinn: „Detlar“, 1995), 61 ja 92.

⁸³ ERA.957.14.207, 19. Eesti välissaadikute konverentsi protokollid, 16. juuli 1935.

⁸⁴ ERA.957.14.207, 110. Samas.

⁸⁵ Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 295.

⁸⁶ Knudsen, „The Foreign Policies of the Baltic States“, 53.

⁸⁷ ERA.957.14.207, 17. Eesti välissaadikute konverentsi protokollid, 16. juuli 1935.

⁸⁸ LVVA.293.3.34, 14. Põhiteesid Läti välissaadikute konverentsist, saadetud Läti saadikule Genfis Jülijs Feldmanisele, saadetud 11. juulil 1935.

⁸⁹ LVVA.293.3.34, 170. Muntersi ettekanne 1935. aasta suvel toimunud Läti välissaadikute konverentsil, dateerimata.

⁹⁰ ERA.957.14.207, 16. Eesti välissaadikute konverentsi protokollid, 16. juuli 1935.

väljaütlused Poola suunal näitavad, et Eestis hinnati häid suhteid Poolaga ning puudus Lätis eksisteeriv kahtlus Poola ambitsioonide osas.

1935. aasta suvel Eestis ja Lätis langesid vastused tekkinud olukorrale osaliselt kokku. Mõlemas riigis peeti oluliseks heade suhete hoidmist oma suuremate naabritega. Eesti välisminister Julius Seljamaa rõhutas, et sellisele väikeriigile nagu Eesti peab aluseks olema „erapooletuse poliitika“.⁹¹ Ka Läti välissaadikute konverentsi põhiteesides toodi välja tasakaalu hoidmist regiooni suurjõudude vahel ning hoidumist enda sidumisega ühe või teise suurjõuga.⁹² Küll aga erines riikide vahel aktiivsuse soov ise uues olukorras tegutseda. Eestis domineeris ettevaatlik hoiak. Välisministri järgi tuli Eestil hoida häid suhteid nii Berliini kui ka Moskva blokiga ja vältida samme, mis Eestit kuidagi seoksid.⁹³ Lätis aga rõhutati ise aktiivset tegutsemist Ida-Euroopas julgeoleku kindlustamisel ja mitte muutuda pelgalt teiste riikide huviobjektiks.⁹⁴

Erinevused tulenesid mõlemas riigis veidi erinevatest hinnangutest riikide julgeolekule ning rahvusvahelisele olukorrale. Eestis nähti selgelt riikide jagunemist kahte blokki ning Välisministeeriumi peamajas puudus ohutunnetus Saksamaa või Poola suunal, mis tähendas, et puudus ka vajadus midagi aktiivselt teha, et oma julgeolekuolukorda parandada. Ka Nõukogude Liiduga suhteid hinnati Eestis headeks.⁹⁵ Seega tuli hoida häid suhteid kõigiga. Lätis seevastu eksisteeris nägemus riikide ümbergrupeerimisest Saksamaa välispoliitika tulemusena, milles olid Balti riikide suunal ambitsioone nii Saksamaal, Poolal kui ka mingil määral Nõukogude Liidul. Järeldati seega, et vajalik oleks aktiivsus, et ise kuidagi oma huve suurriikide ambitsioonide ja arengute valguses kaitsta.

Läti aktiivsust ilmestavad 1935. aasta suvel algatatud sammud Nõukogude Liidu ja Saksamaa suunal, kus Läti tegi ühelt poolt demarši Saksamaa suunal, uurimaks Läti kvalifitseeritust „naabrite“ alla, kellega saksa valitsus soovib sõlmida mittekallaletungilepingud,⁹⁶ ning teisalt tõi Munters nii Saksamaa esindajatele kui ka Rumeenia esindajale välja Läti valmiduse sõlmida

⁹¹ ERA.957.14.207, 1 11. Eesti välissaadikute konverentsi protokollid, 16. juuli 1935.

⁹² LVVA.293.3.34, 19. Põhiteesid Läti välissaadikute konverentsist, saadetud Läti saadikule Genfis Jülijs Feldmanisele, saadetud 11. juulil 1935.

⁹³ ERA.957.14.207, 1 5. Eesti välissaadikute konverentsi protokollid, 16. juuli 1935.

⁹⁴ LVVA.293.3.34, 1 9.

⁹⁵ ERA.957.14.207, 1 6. Eesti välissaadikute konverentsi protokollid, 16. juuli 1935.

⁹⁶ ERA.957.14.207, 1 5. Samas.

mingisugune abistamise leping Nõukogude Liiduga.⁹⁷ Magnus Ilmjärv seab Läti diplomaatiliste aktsioonide siiruse Nõukogude Liidu suunal kahtluse alla ning tema meelest võisid Läti esindajad tegeleda võimaluste uurimisega mittekallaletungilepingu sõlmimiseks.⁹⁸ Olenemata põhjusest näitas Läti tegevus erinevalt Eestist, et 1935. aasta suvel hakati aktiivselt ette võtma diplomaatilisi samme julgeoleku tagamise nimel.

Kolmest Balti riigist omasid uued diplomaatilised arengud suurimat mõju Leedu välispoliitikale. Leedu oli kuni 1934. aastani orienteerunud oma välispoliitikas Nõukogude Liidule ja Saksamaale.⁹⁹ Poolaga keeldus Leedu kuni 1938. aastani alustamast diplomaatilisi suhteid Vilniuse tõttu.¹⁰⁰ Kuigi Vilniuse linn oli 1918. aasta veebruaris kuulutatud Leedu pealinnaks ning seal kuulutati samal ajal välja Leedu iseseisvus,¹⁰¹ hõivasid Poola väed 1920. aastal Vilniuse piirkonna ning Poolaga liideti Vilnius ja seda ümbritsevad alad 1922. aastal.¹⁰² Nõukogude Liit tunnustas Leedule Vilniuse kuulumist¹⁰³ ning Leedu ja Nõukogude Liit olid omavahel sõlminud salajase kokkuleppe teabe jagamiseks teiste Balti riikide ja Poola välispoliitika kohta.¹⁰⁴ Saksamaaga suhted põhinesid eelkõige ühisele vaenlasele ehk Poolale.¹⁰⁵

Arengud 1930. aastate esimesel poolel viitasid aga Saksamaa ja Nõukogude Liidu toetuse ebapüsivusele Poola vastu. Klaipedas Ida-Preisimaa ja Leedu piiril, mille Leedu oli oma kontrolli alla võtnud 1923. aastal,¹⁰⁶ tekitas pärast natsionaalsotsialistide edu Saksamaal suhetes Leedu ja Saksamaa vahel pingeid Klaipedas esile kerkinud Saksamaaga ühinemist taotlevate ja natsionaalsotsialistidele sarnaste parteide keelustamine ning osade parteides osalenute vangi mõistmine Leedu valitsuse poolt.¹⁰⁷ Lisaks oli Saksamaa sõlminud 1934. aasta jaanuaris Poolaga mittekallaletungilepingu. 1934. aasta mai alguses pikendas Poola mittekallaletungilepingut

⁹⁷ Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 293–294 ja ERA.957.14.11, 1 18–18p. Eesti ajutise esindaja Lätis Villem Kruusi kiri Välisministeeriumi poliitilise osakonna direktorile, 19. august 1935.

⁹⁸ Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 295.

⁹⁹ Andres Kasekamp, *Balti riikide ajalugu*, eesti keelde tlk Marek Laane (Tallinn: Varrak, 2011), 154.

¹⁰⁰ Thomas Lane, „Independent Lithuania between the Wars“, *Lithuania*, kolmas raamat koguteoses *The Baltic States. Estonia, Latvia and Lithuania*, toim. Thomas Lane et al. (London ja New York: Taylor & Francis Group, 2002), 32.

¹⁰¹ Lane, „Independent Lithuania“, 5.

¹⁰² von Rauch, *Balti riikide ajalugu*, 54.

¹⁰³ Lane, „Independent Lithuania“, 33.

¹⁰⁴ Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 238 ja Kasparavičius, „Lietuvos užsienio politika“, 59.

¹⁰⁵ Lane, „Independent Lithuania“, 32–33.

¹⁰⁶ Samas, 29–30.

¹⁰⁷ Šarūnas Liekis, *1939 – The Year that Changed Everything in Lithuania's History* (Amsterdam ja New York: Rodolpi, 2010), 59.

Nõukogude Liiduga.¹⁰⁸ Seega kaks põhilist riiki, kellele Leedu oli orienteerunud Poola vastu, olid nüüd astunud samme Poolaga suhete parandamiseks. Samuti olid pingestunud Nõukogude Liidu-Saksamaa suhted.¹⁰⁹

Leedul oli seega tõsine oht jääda välispoliitilisse isolatsiooni¹¹⁰ ning võeti suund Balti riikidega koostöö arendamisele. 25. aprillil 1934 esitas Leedu valitsus Eestile ja Lätile ettepaneku sooviga poliitilist koostööd suurendada ning lubati koostööst välja jätta toetuse otsimine Klaipeda ja Vilniuse küsimusele.¹¹¹ 12. septembril 1934. aastal kirjutasid kolme riigi esindajad Genfis alla „Üksmeele ja koostöö lepingule“.¹¹² Leping nägi ette regulaarseid kohtumisi kolme riigi välisministrite vahel, et koordineerida välispoliitikat; üksteise abistamist poliitiliselt ja diplomaatiliselt rahvusvahelistes suhetes ning üksteise teavitamist ja kursis hoidmist kolmandate riikidega lepingute sõlmimisel.¹¹³ Lepingus ei puudutatud sõjalist koostööd ning samuti defineeriti, et „spetsiifilisi küsimusi“ ehk Klaipeda ja Vilniuse probleeme ei arutata ühiste teemade raames.¹¹⁴ Koostööleping tekitas seega ühise foorumi välispoliitiliste probleemide üle arutamiseks, kuid sõjalise koostöö puudumise ja Leedu probleemide väljajätmise tõttu ei võimaldanud regionaalsete julgeolekuprobleemide lahendamist.

Uues rahvusvaheliste suhete olukorras kaaluti Leedus ühe võimalusena oma julgeoleku suuremaks kindlustamiseks Balti liidu riikide vahel sõjalist koostööd.¹¹⁵ Ülevaates saadikutele Balti liidu välisministrite II konverentsist, mis toimus 1935. aasta 6.–8. mail Kaunases,¹¹⁶ tõi Eesti välisminister välja, et Leedu koostatud konverentsi resolutsiooni kava ei olnud vastuvõetav ei Lätile ega Eestile, kuna osaliselt eeldas suuremat riikidevahelist, sh kaitsealast koostööd, milleks

¹⁰⁸ Ilmjärv, *Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel*, 11.

¹⁰⁹ Edgar Anderson, „The Baltic Entente 1914–1940 – Its Strength and Weakness,“ teoses *The Baltic in International Relations between the Two World Wars*, toim. John Hiden ja Aleksander Loit (Stockholm: Centre for Baltic Studies at the University of Stockholm, 1988), 81.

¹¹⁰ Ilmjärv, *Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel*, 11.

¹¹¹ Anderson, „The Baltic Entente,“ 81.

¹¹² Eesti Vabariigi Välisministeerium, „Eesti, Läti ja Leedu vahel sõlmitud Üksmeele ja koostöö lepingu ning deklaratsiooni kinnitamise seadus,“ *Eesti Lepingud Välisriikidega 1933–1934*, XII köide, 1935, 276.

¹¹³ Eesti Vabariigi Välisministeerium, „Eesti, Läti ja Leedu,“ 278 ja 280.

¹¹⁴ Samas.

¹¹⁵ Vytautas Žalys, „The Era of Ultimatums,“ teoses *Lithuania in European Politics: The Years of the First Republic, 1918–1940*, Alfonsas Eidintas, Vytautas Žalys ja Alfred Erich Senn, toim. Edvards Tuskenis, 2. trükk (New York: St. Martin's Press, 1999), 153–154.

¹¹⁶ Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 275.

Läti ja Eesti valmis ei olnud.¹¹⁷ Enne Abessiinia sõja algust polnud aga kadunud Leedus toetuse otsimine Nõukogude Liidult. Leedu pooldas Nõukogude Liiduga vastastikuse abistamise lepingu sõlmimist ilma Saksamaa ja Poola osaluseta,¹¹⁸ millele Eesti kindlalt vastu oli, kuna ei soovitud läheneda ühelegi riikide blokile,¹¹⁹ ja Läti oli Saksamaa osaluse seadnud olulisele kohale regionaalses julgeolekusüsteemis.¹²⁰

Vihjeid Leedu poolehoiule Nõukogude Liidu välispoliitikale ja Balti liidu toetusele sisaldab Leedu välisministri Stasys Lozoraitise kõne Leedu ohvitseridele mai lõpus 1935. aastal. Kõnes tõi Lozoraitis välja, et Nõukogude Liidu, Prantsusmaa ja Tšehhoslovakkia vahel sõlmitud vastastikuse abistamise lepingud tugevdavad Rahvasteliidu kollektiivset julgeoleku režiimi ning panustavad rahusse ja julgeolekusse Euroopas.¹²¹ Samas kõnes tõi Lozoraitis välja, et kolm Balti riiki on panustanud omavahelise liidu loomisega Rahvasteliidu režiimi tugevnemisse Ida-Euroopas.¹²² Rahvasteliidu ja selle institutsioone pidas välisminister oma kõnes oluliseks suunanäitajaks kõigile, kes hindavad reeglipõhist maailmakorda ja rahu alal hoidmist.¹²³ Leedu tegevus 1935. aastal enne konflikti algust Etioopias näitab toetust Balti koostööle ja samas poolehoidu Moskva välispoliitikale. Nõukogude Liitu peeti aga Lätis ja Eestis võimalikuks julgeolekuohuks.

Kolme riigi välispoliitika oli seega enne sõja algust Aafrikas üpris erinev, mis tähendas, et puudus selge ühine nimetaja, mille alusel omavahel koostööd süvendada. Siiski oli kõigi kolme Balti riigi suhtumine sarnane Rahvasteliitu. Eesti välisminister mainis oma ülevaates Balti liidu välisministrite II konverentsist, et kõik kolm riiki pooldavad Rahvasteliidu julgeolekugarantiide tugevdamist ja üksteise toetamist liidu raames¹²⁴ ning sellekohane otsus jõudis konverentsi lõppresolutsiooni.¹²⁵ Kolme väikeriigi toetust Rahvasteliidule seletavad mitmed faktorid. Väikeriikide jaoks andis Rahvasteliit ligipääsu globaalsetele aruteludele erinevatel teemadel ning

¹¹⁷ ERA.957.14.75, l 50. Eesti välisministri ülevaade kõikidele saadikutele Balti liidu välisministrite II konverentsist, dateerimata.

¹¹⁸ ERA.957.14.75, l 49. Samas.

¹¹⁹ ERA.957.14.207, l 5. Eesti välissaadikute konverentsi protokollid, 16. juuli 1935.

¹²⁰ David M. Crowe, *The Baltic States and the Great Powers. Foreign Relations, 1938–1940*, 2. trükk (London ja New York: Taylor & Francis Group, 2019), 23.

¹²¹ ERA.957.14.23, l 24–25. Leedu välisminister Lozoraitise kõne Leedu ohvitseridele, 31. mai 1935.

¹²² ERA.957.14.23, l 25. Samas.

¹²³ ERA.957.14.23, l 23. Samas.

¹²⁴ ERA.957.14.75, l 50–51. Eesti välisministri ülevaade kõikidele saadikutele Balti liidu välisministrite II konverentsist, dateerimata.

¹²⁵ ERA.957.14.75, l 12. Balti liidu välisministrite II konverentsi resolutsioonid, 8. mai 1935.

võimaluse oma seisukohavõttudega jõuda maailma avalikkuseni.¹²⁶ Vahur Made järgi ei tekkinud kuskil Eestil võimalust saada niivõrd palju teavet ja niivõrd lähedale osalemisele maailmapoliitikas kui Rahvasteliidus.¹²⁷ Eesti välispoliitika juhid nägidki Rahvasteliitu pigem võimalusena maailmapoliitikas osalemiseks kui võimalikku orientatsiooni välispoliitikas.¹²⁸ Sarnaselt Eestiga olid Läti ja Leedu väikeriigid, kelle jaoks Rahvasteliit oli parim võimalus globaalse poliitika kohta teabe saamiseks ja selles osalemiseks. Rahvasteliit oli samuti kõigi kolme riigi jaoks ainuke *de iure* eksisteeriv julgeolekugarantii,¹²⁹ mis tähendas, et Rahvasteliidu julgeolekugarantiide tugevdamine oli tihedalt seotud enda julgeoleku olukorra parandamisega. Võimalused koostöökse Rahvasteliidus olid seega suuremad.

2. Balti riigid ja sõda Etioopias 1935: tasakaalustamine Itaalia ja Rahvasteliidu põhimõtete vahel ning suhtumine sanktsioonidesse

Itaalia riigijuht Benito Mussolini soovis Etioopiat vallutada mitmel põhjusel. Itaalia oli majanduslikes raskustes ning edukas koloniaalsõda oleks võimaldanud avalikkuse tähelepanu majanduslikelt raskustelt eemale juhtida ja tõsta fašistliku režiimi legitiimsust.¹³⁰ Lisaks mängisid rolli Mussolini enda imperiaalsed ambitsioonid¹³¹ ja soov parandada 1896. aastal toimunut. Itaalia väed olid Etioopia vägede käest 1896. aastal Adowa lahingus lüüa saanud ning Mussolini jaoks oli tegu häbiplekiga Itaalia ajaloos.¹³² Ka on välja toodud Mussolini nägemust Etioopiast kui võimalikust „väljundist“ itaalia kasvavale elanikkonnale.¹³³ Seega segunesid vallutussõjas nii sisepoliitilised, majanduslikud kui ka imperialistlikud eesmärgid.

3. oktoobril 1935 algas Itaalia sissetung Etioopiasse. Rahvasteliidu Nõukogu 7. oktoobri otsusega määratleti Itaalia sissetung Etioopiasse agressiooniks ning kohustati kõiki liikmesriike kasutusele võtma majanduslikke sanktsioone Itaalia vastu.¹³⁴ 9. oktoobril kiitis Täiskogu Nõukogu otsuse

¹²⁶ Rita Putins Peters, „Problems of Baltic Diplomacy in the League of Nations,“ *Journal of Baltic Studies* 14, nr 2 (1983): 128.

¹²⁷ Made, „Eesti ja Rahvasteliit,“ 234.

¹²⁸ Samas, 235.

¹²⁹ Made, „In Search of Abstract Security,“ 30.

¹³⁰ Brendon, *The Dark Valley*, 308.

¹³¹ Steiner, *The Triumph of the Dark*, 100.

¹³² Brendon, *The Dark Valley*, 307.

¹³³ Samas, 308.

¹³⁴ Made, „Eesti ja Rahvasteliit,“ 201.

heaks.¹³⁵ Järgnevalt moodustati Rahvasteliidus sanktsioonide kehtestamist jälgiv komitee ehk nn kaheksateistkümne komitee, mis alustas tööd 11. oktoobril.¹³⁶ Itaaliale kehtestati neli erinevat liiki sanktsioone: Itaaliale suunatud relvade ekspordi embargo, finantsilised piirangud, itaalia kaupade impordikeeld, keeld tööstustoodete ekspordile Itaaliasse.¹³⁷

Sanktsioonidele pidid reageerima Balti riigid, kes olid samuti Rahvasteliidu liikmetena kohustatud kollektiivse julgeoleku meetmeid rakendama. Seejuures mõjutati Balti riike otsuste tegemisel kahes suunas: ühelt poolt palusid Itaalia esindajad, et Balti riigid valiksid sanktsioonide kehtestamisel leebema hoiaku; teisalt rõhutasid Suurbritannia esindajad, et Balti riigid peaksid toetama kollektiivset julgeolekut.

Itaalia saadikud Balti riikides asusid oktoobri teises pooles ja novembris veenma Balti riike kaubanduslikest sanktsioonidest hoiduma, nende kehtestamisega venitama või neid kehtestama eranditega. Värskest Itaalia saadikuks Eestis määratud Vincenzo Cicconardi puudutas juba oma esimesel ametlikul kohtumisel Eesti välisministriga sanktsioonide kehtestamist ning palus, et Eesti valitsus paluks Rahvasteliidult majanduslike sanktsioonide kohta erandite kehtestamist.¹³⁸ Samuti soovitas Itaalia suursaadik Saksamaal Bernardo Attolico Eesti suursaadikul Saksamaal Friedrich Akelil Eestil sanktsioonidest kõrvale jäämist, et Itaaliaga häid suhteid hoida.¹³⁹ Lätis prooviti novembris Itaalia protestinoodi üleandmisel Lätit mõjutada Läti naabrite ja Balti liidu liitlaste kaudu. Protestinooti üle andes rõhutas Itaalia saadik, et kaks ülejäänud Balti riiki on otsustanud vältida Itaalia kaupadele importkeeldu liiga rangelt rakendamast ja loodab, et ka Läti sama seisukoha võtab.¹⁴⁰ Leedu välisministrit külastas samuti enne majanduslike sanktsioonide kohaste otsuste vastuvõtmist 18. oktoobril Itaalia suursaadik Giovanni Amadori, kes soovitas Leedul majanduslike sanktsioonide vastuvõtmist pikendada kuni uue Balti liidu välisministrite konverentsini ning vastused koordineerida Läti ja Eestiga.¹⁴¹ Samuti andis Itaalia sanktsioonidega

¹³⁵ Made, „Eesti ja Rahvasteliit,“ 201.

¹³⁶ Gaynor Johnson, „Philip Noel-Baker, the League of Nations and the Abyssinian Crisis, 1935–1936,“ teoses *Collision of Empires : Italy's Invasion of Ethiopia and Its International Impact*, toim. G. Bruce Strang, 2. trükk (Oxon ja New York: Taylor & Francis Group, 2016), 61.

¹³⁷ Johnson, „Philip Noel-Baker,“ 61.

¹³⁸ ERA.1583.2.6, l 185. Kiri Eesti välisministri vestlusest Itaalia saadiku Cicconardiga, saadetud Eesti saadikule Londonis, 21. oktoober 1935.

¹³⁹ ERA.957.14.180, l 77. Eesti saadiku Saksamaal Akeli kiri Eesti välisministrile, 23. oktoober 1935.

¹⁴⁰ LVVA.295.1.186, l 1. Läti välisministeeriumi peasekretär Muntersi kiri Läti saadikule Londonis, 13. november 1935.

¹⁴¹ LVVA.293.2.52, l 419. Läti saadiku Leedus Ludvigs Sēja kiri Läti välisministeeriumi peasekretärile Muntersile, 28. oktoober 1935.

ühinenud riikidele üle ametliku protestinoodi,¹⁴² kus rõhutati Itaalia tsiviliseerivat ja vabastaja rolli konfliktis, sanktsioonide koordineerimiskomitee ebaseaduslikust ja kutsuti riike üles sanktsioonides oma äranägemise järgi erandeid tegema.¹⁴³

Paralleelselt Itaalia mõjutustööga soovitati Suurbritanniast Balti riikidel Rahvasteliidu meetmetega ühineda. Läti saadiku Leedus Ludvigs Sēja järgi olevat Leedu esindajale Londonis *Foreign Office*'i põhja osakonna direktori Laurence Collier' poolt rõhutatud, et väikeriigid peaksid toetama kollektiivset julgeolekut ja vastastikust abi ning Collier olevat oma väljaütlemistes olnud ülimalt tõsine.¹⁴⁴

Balti riigid olid raskes diplomaatilises olukorras, kus tuli Rahvasteliidu põhimõtete ja Itaaliaga heade suhete hoidmise vahel laveerida. Itaalia oli Balti riikide jaoks oluline diplomaatilise ajaloo poolest, kuna Itaalia oli üks esimesi Euroopa suurjõude, kes toetas Balti riikide *de iure* tunnustamist.¹⁴⁵ Ka riikide vahelised suhted olid olnud 1935. aasta sügiseni head. Leedu oli juulis 1935 sõlminud kaubanduslepingu Itaaliaga.¹⁴⁶ Lätis oli Kārlis Ulmanise režiimile Mussolini fašistlik režiim eeskujuks ning 1930. aastate keskpaiku muutus Itaalia propaganda Lätis aktiivsemaks.¹⁴⁷ Eestis olid samuti kaubanduslikud sidemed Itaaliaga 1934–1935 tihenunud.¹⁴⁸ Seega polnud Balti riikidel põhjust Itaaliaga suhteid teravdada.

Siiski otsustasid kolm Balti riiki ühineda sanktsioonidega. Leedu otsustas relvade embargo Itaaliasse kehtestada 18. oktoobril, finantstehingute piirangu 31. oktoobril ning kaupade sisseveo keelu ja tööstustoodete väljaveo keeluga otsustati ühineda 18. novembril 1935.¹⁴⁹ Eesti otsustas relvade embargo kehtestada 30. oktoobril, finantstehingute piirangute kohta võeti otsus vastu 1. novembril ning kaubanduses Itaaliaga võeti otsused vastu 13. novembril.¹⁵⁰ Läti otsustas relvade embargoga liituda samal ajal Leeduga, kuna Läti, Leedu ja Soome toetusavaldust relvade

¹⁴² *Uus Eesti*, „Itaalia protestinoot Eestile,“ 12. november 1935, nr 56, l 3.

¹⁴³ ERA.1583.2.6, l 186–191. Itaalia protestinoodi eestikeelne tõlge, saadetud Eesti Välisministeeriumi poliitilise osakonna poolt Eesti saadikule Londonis, 14. november 1935.

¹⁴⁴ LVVA.293.2.52, l 419. Läti saadiku Leedus Ludvigs Sēja kiri Läti välisministeeriumi peasekretärile Muntersile, 28. oktoober 1935.

¹⁴⁵ *Vaba Maa*, „Saadik Pusta arwamine Kreeka-Itaalia tülist,“ 29. september 1923, nr 223, l 3.

¹⁴⁶ Napolitano ja Vitale, „Le relazioni diplomatiche,“ 192.

¹⁴⁷ Napolitano, „Fascist soft power propaganda,“ 256.

¹⁴⁸ Made, „Eesti ja Rahvasteliit,“ 201.

¹⁴⁹ ERA.957.14.275, l 187. Ärakiri Leedu välisministri Lozoraitise telegrammist Rahvasteliidu sanktsioonide koordineerimiskomiteele, 27. november 1935.

¹⁵⁰ Made, „Eesti ja Rahvasteliit,“ 201.

embargoga liitumiseks arvustas 22. oktoobril teravalt Itaalia väljaanne *Giornale D'Italia*.¹⁵¹ Finantstehingute piiramise otsus võeti Läti valitsuse poolt vastu 22. oktoobril 1935 ning kaupade sisseveo keelu ja tööstustoodete väljaveo keeluga otsustati ühineda 15. novembril 1935.¹⁵²

Kõik kolm riiki olid mais toimunud välisministrite konverentsil toetanud Rahvasteliidu julgeolekugarantiide tugevnemist. Toetus Rahvasteliidule kajastub kolme riigi vastuses Itaalia protestinoodile. Eesti tõi oma vastuses välja, et vaatamata Eesti siirastele headele suhetele Itaaliaga, on Eesti pidanud „suure kahjutundega“ ühinema 18-komitee välja pakutud sanktsioonidega, kuna Eestile paneb vastavad kohustused Rahvasteliidu põhikirja.¹⁵³ Ka Läti vastuses rõhutati headele suhetele Itaaliaga, milles pole kunagi probleeme ette tulnud, ning toodi välja, et kohustused Rahvasteliidu põhikirja ees sunnivad Lätit vastavaid samme astuma.¹⁵⁴ Ka Leedu vastus on sarnane Läti ja Eesti omale.¹⁵⁵

Olulist rolli mängis sanktsioonide kehtestamisel suhtumine Suurbritanniasse. Eesti saadikule Leedus Johan Leppikule olevat Leedu välisminister Lozoraitis öelnud, et olenemata suhtumisest Itaaliasse, ei saa Balti riigid Suurbritannia seisukohta sanktsioonide kehtestamisel arvestamata jätta.¹⁵⁶ Lisaks Leedu välisministrile rõhutati Eesti saatkonnast Londonis, et Eestil oleks kasulik toimida välispoliitikas nagu seni ehk mitte anda mingisugust põhjust Suurbritannial Eestile etteheiteid teha.¹⁵⁷ Ka Lätis peeti Suurbritanniat oluliseks. 1935. aasta Läti välissaadikute konverentsil vastu võetud põhiteeside järgi tuli Suurbritanniat ja Prantsusmaad ka tulevikus kaasata Balti riikide iseseisvuse kaitseks ja Ida-Euroopa julgeoleku küsimustesse ning kahe riigiga tuli hoida häid suhteid.¹⁵⁸ Lisaks oli Suurbritannia üks olulisemaid kaubanduspartnereid Balti riikides. Eestis, Lätis ja Leedus moodustas eksport Suurbritanniasse 1935. aastal vastavalt

¹⁵¹ ERA.957.14.180, l 74–75. Eesti ajutise asjuri Roomas David Jansoni kiri Eesti välisministrile, 22. oktoober 1935.

¹⁵² ERA.957.14.274, l 10–11. Ärakirjad Läti pea- ja välisministri Kārlis Ulmanise ja Läti esindaja Rahvasteliidu juures Jūlijs Feldmanise teadaannetest sanktsioonide kehtestamisest Itaaliale Rahvasteliidu koordineerimiskomiteele, vastavalt 25. ja 29. oktoober 1935.

¹⁵³ ERA.1583.2.6, nummerdamata (l 183 pöördel). Ärakiri Eesti saadetud vastusest Itaalia protestinoodile, saadetud Eesti saadikule Londonis 28. novembril 1935.

¹⁵⁴ LVVA.295.1.186, l 10–11. Ärakiri Lätist Itaalia protestinoodile saadetud vastusest, saadetud Läti saadikule Londonis, 27. november 1935.

¹⁵⁵ LVVA.293.2.52, l 447. Ärakiri Leedu vastusest Itaalia protestinoodile, saadetud Läti saadiku Leedus Ludvigs Sēja poolt Läti Välisministeeriumi peasekretärile Muntersile, 29. november 1935.

¹⁵⁶ ERA.957.14.180, l 69. Eesti saadiku Leedus Johan Leppiku kiri Eesti välisministri abile, 18. oktoober 1935.

¹⁵⁷ ERA.957.14.175, l 46. Kiri Eesti saatkonnast Londonis Eesti välisministeeriumile, 11. november 1935.

¹⁵⁸ LVVA.293.3.34, l 7. Põhiteesid Läti välissaadikute konverentsist, saadetud Läti saadikule Genfis Jūlijs Feldmanisele, saadetud 11. juulil 1935.

37,5%, 30,2% ja 45,7% riikide kogueksportidist.¹⁵⁹ Impordis oli Suurbritannia kaupade osakaal samal aastal vastavalt 19%, 20,4% ja 37,3%.¹⁶⁰ Suurbritannia oli Balti riikides oluline riik nii majanduslikult kui ka poliitiliselt sõja puhkemise ajal ning kõik kolm riiki otsustasid seega välispoliitikas käituda sarnaselt Suurbritanniaga.

Samal ajal, kui sanktsioonidega ühineti, prooviti minimeerida riske Itaaliaga suhete edasiseks halvenemiseks. Ükski kolmest riigist ei mõistnud hukka Itaalia sissetungi Etiopiasse. Oma vastustes Itaalia protestinootidele tõid kõik kolm riiki välja lootuse, et tüli osapooled suudavad omavahelise tüliküsimuse lahendada rahumeelselt ja osapoolte huvisid arvesse võttes.¹⁶¹ Samuti muutis Leedu oma protestinoodi vastuse sisu ja struktuuri, et mitte tekitada tunnet, et kolm Balti riiki oleksid justkui moodustanud „ühtse rinde“ Itaalia vastu.¹⁶² Prooviti sanktsioonide kehtestamist Itaaliale lahutada Itaaliaga heade suhete hoidmisest ehk selgitada, et sanktsioonide kehtestamine Itaaliale ei tähenda, et riigid ei sooviks Itaaliaga häid suhteid. Nii kinnitas Lozoraitis Itaalia saadikule oktoobris Leedu sõbralikku suhtumist Itaaliasse ja tõi välja, et Leedu kui väike riik peab kinni pidama Rahvasteliidu kohustustest.¹⁶³ Ka Eesti välisminister tõi välja, et Eesti peab ilmselt samuti sanktsioonid ilma eranditeta kehtestama ning kiitis siis Itaalia ja Eesti suhteid.¹⁶⁴ Läti vastuses Itaalia protestinoodile rõhutatakse, et Itaalia ja Läti suhetes pole kunagi probleeme olnud ning Läti loodab, et Itaalia huvisid käimas oleva konflikti lahendamisel arvesse võetakse.¹⁶⁵ Seega saab öelda, et riigid tasakaalustasid vastused sanktsioonidele Suurbritannia ja Itaalia vahel. Ühelt poolt ühineti kollektiivsete meetmetega, nagu seda soovis Suurbritannia, teisalt aga sooviti vältida suhete veelgi teravamaks ajamist Itaaliaga.

Kuigi sanktsioonid mõjutasid tugevalt Itaalia kaubanduslikke suhteid Balti riikidega,¹⁶⁶ ei katkenud suhted riikide vahel täielikult. 28. oktoobril 1935 toimus Kaunases CAUR-i esinduse

¹⁵⁹ Steiner, *The Triumph of the Dark*, 388.

¹⁶⁰ Samas, 389.

¹⁶¹ ERA.1583.2.6, l 183. Ärakiri Eesti vastusest Itaalia protestinoodile, saadetud Eesti saadikule Londonis, 28. novembril 1935; LVVA.293.2.52, l 447. Ärakiri Leedu vastusest Itaalia protestinoodile, saadetud Läti saadiku Leedus Ludvigs Sēja poolt Läti Välisministeeriumi peasekretärile Muntersile, 29. november 1935 ja LVVA.295.1.186, l 10. Ärakiri Läti vastusest Itaalia protestinoodile, saadetud Läti saadikule Londonis, 27. november 1935.

¹⁶² LVVA.293.2.52, l 446. Läti saadiku Leedus Ludvigs Sēja kiri Läti Välisministeeriumi peasekretär Muntersile, 30. november 1935.

¹⁶³ LVVA.293.2.52, l 419. Läti saadiku Leedus Ludvigs Sēja kiri Läti Välisministeeriumi peasekretär Muntersile, 28. oktoober 1935.

¹⁶⁴ ERA.1583.2.6, l 185. Eesti välisministri kiri Eesti saadikule Londonis, 21. oktoober 1935.

¹⁶⁵ LVVA.295.1.186, l 10.

¹⁶⁶ Napolitano, „Fascist soft power propaganda,“ 255.

avamistseremoonia, kus olid kohal Leedu valitsuse esindajad õigusministri Stasys Šilingase näol.¹⁶⁷ CAUR (itaalia keeles *Comitati d'Azione per l'Universalità di Roma*,¹⁶⁸ eesti keeles Rooma Universaalsuse Rakenduskomiteed) olid 1933. aastal asutatud komiteed, mille eesmärk oli luua ja korraldada rahvusvahelist võrgustikku, kus oleks kaasatud nii Itaaliast väljaspool elavad kui ka Itaalias elavad välismaalastest fašismi toetajad.¹⁶⁹ Eesti ja Itaalia sõlmisid sanktsioonidele vaatamata salajase kartulimüügi lepingu.¹⁷⁰ Leping demonstreerib Eesti ettevaatliku välispoliitilist hoiakut, kus prooviti hoida häid suhteid kõigi riikidega. Kartulid polnud sanktsioneeritud ekspordikaup¹⁷¹ ning lepingu salajasus vältis ka Eesti kuvandi halvenemise ning suhete pingestumise teiste riikidega.

Ka Itaalia suhtumine Balti riikidesse pärast sanktsioonide kehtestamist ei olnud täiesti hukkamõistev. Eesti ajutise asjuri Roomas David Jansoni järgi säilis Itaalia riigiametnike seas sõbralik suhtumine Eestisse sanktsioonide kehtestamisele vaatamata ning loodeti, et hea majanduslik koostöö riikide vahel jätkub pärast sanktsioone.¹⁷² Ka Läti esindaja Rahvasteliidu juures Jūlijs Feldmanis raporteeris Genfist 1935. aasta detsembris, et Itaalia oli rahul Läti käitumisega sanktsioonide kehtestamisel.¹⁷³

Itaalia-Etiopia sõda näitas potentsiaali riikide omavaheliseks koostööks Rahvasteliidus. Sanktsioonide kehtestamisel toimisid Balti riigid sarnaselt ning suutsid teha omavahel koostööd. Oma ülevaates detsembri alguses 1935. aastal kõikidele saadikutele mainis Eesti Välisministeeriumi poliitilise osakonna direktor Rudolf Möllerson, et Itaalia protestinootidele vastuste esitamisel hoiti kontakti nii Läti kui ka Leeduga.¹⁷⁴ Erines aga suhtumine sanktsioonide kehtestamise rangusesse ja perspektiividesse. 9.–11. detsembril 1935 toimus Balti liidu väliministrite kolmas konverents Riias,¹⁷⁵ kus puudutati sanktsioonide küsimust. Leedu esindajad Riias ja Tallinnas olid paar päeva enne konverentsi pöördunud välisministeeriumite poole Eestis

¹⁶⁷ ERA.4408.1.148, l 70 Saagas, muidu nummerdamata. VII leht CAUR-i tegevuse ülevaatest 3. novembrist 1935.

¹⁶⁸ Napolitano, „Italian cultural diplomacy,“ 667.

¹⁶⁹ Napolitano, „Fascist soft power propaganda,“ 249.

¹⁷⁰ ERA.957.14.181, l 74. Eesti välisministri poliitiline ülevaade Eesti välisesindajatele, 26. november 1935.

¹⁷¹ Vt ERA.957.14.277, l 39p. Rahvasteliidu koordinatsioonikomitee vastu võetud meetmed Itaalia-Etiopia tüliküsimuses, 24. oktoober 1935.

¹⁷² ERA.957.14.180, l 119. Eesti ajutise asjuri Roomas David Jansoni kiri Eesti välisministrile, 28. november 1935.

¹⁷³ Zemīte, „Tautu Savienība un Latvija,“ 74–75.

¹⁷⁴ ERA.957.14.181, l 86. Eesti Välisministeeriumi poliitilise osakonna direktori Rudolf Möllersoni kiri kõikidele saadikutele, 3. detsember 1935.

¹⁷⁵ Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, lk 305.

ja Lätis ettepanekuga korraldada Londonis ja Pariisis ühine demarš, et õlisanktsioonide kehtestamine edasi lükataks.¹⁷⁶ Ettepaneku nafta embargo kehtestamiseks Itaalia vastu tegi 18-komiteele Kanada delegatsioon novembris ning 18. detsembril 1935 asus komitee küsimust arutama.¹⁷⁷ Eesti ja Läti esindajad keeldusid Leedu ettepanekust.¹⁷⁸ Läti esindajad nõudsid, et konverentsi poliitilise resolutsiooni sekka tuleks võtta otsus, et Balti riigid toetavad võimalikke uusi sanktsioone, mida tulevikus peaks Rahvasteliidu poolt Itaalia vastu rakendama.¹⁷⁹ Selle ettepanekuga polnud nõus ei Leedu ega Eesti, põhjenduseks toodi Eesti saadikutele liiga rutakat käitumist ja Rahvasteliidust „ette tõttamist“.¹⁸⁰ Erinevate suhtumiste tõttu sanktsioonide perspektiividesse jõudis konverentsi lõppresolutsioonide sekka vaid üldine toetusavaldus Rahvasteliidule ilma täpsustuseta sanktsioonide küsimuses. Resolutsioones tuuakse välja, et kolm riiki jäävad üheskoos lähedalt jälgima sündmuste arengut, toetvad jätkuvalt Rahvasteliitu ja selle põhikirja ning plaanivad seda teha ka tulevikus.¹⁸¹

Leedu sanktsioonidesse suhtumise erinevus tulenes Leedu enda sisepoliitilistest kaalutlustest. Nagu mainitud, pingestusid Leedu ja Saksamaa suhted Klaipeda regioonis toimuva tõttu. Ilmjärve järgi soovis Leedu poliitilist toetust Itaalialt Saksamaa vastu Klaipedas, kuna Itaalia oli üks Memeli konventsiooni alla kirjutaja riikidest.¹⁸² 8. mail 1924 Itaalia, Suurbritannia, Jaapani ja Prantsusmaa esindajate poolt alla kirjutatud Memeli statuudi ja konventsiooni¹⁸³ alusel loodi Klaipedas valitav rahvaesindus, täidesaatva võimuga Direktoraat ja järelevalve ning direktoraadi määramise funktsioonid anti Leedu valitsust esindava kuberneriga.¹⁸⁴

Vahur Made järgi muutsid 1930. aastate konfliktid Eesti veelgi valvsamaks teiste riikide suhetesse sekkumisel.¹⁸⁵ Eesti pidas sanktsioonide küsimuses kinni juba suvel 1935. aastal välja käidud reserveeritud hoiakust rahvusvahelistes suhetes ehk välditi otsuseid, mis halvendaksid märgatavalt suhteid ühe või teise riigiga. Läti aktiivsem seisukoht sanktsioonides on seotud Läti välispoliitiliste

¹⁷⁶ ERA.957.14.211, 1 89b. Kokkuvõte Balti liidu välisministrite kolmandast konverentsist, saadetud kõikidele saadikutele ning lisaks New Yorgi konsulile ja Leningradi peakonsulile, 20. detsember 1935.

¹⁷⁷ Johnson, „Philip Noel-Baker“, 63.

¹⁷⁸ ERA.957.14.211, 1 89b.

¹⁷⁹ ERA.957.14.211, 1 91. Kokkuvõte Balti liidu välisministrite III konverentsist, saadetud kõikidele saadikutele ning lisaks New Yorgi konsulile ja Leningradi peakonsulile, 20. detsember 1935.

¹⁸⁰ ERA.957.14.211, 1 91.

¹⁸¹ ERA.957.14.211, 1 19-20. Balti liidu välisministrite III konverentsi resolutsioonid, 11. detsember 1935.

¹⁸² Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 307.

¹⁸³ Samas, 204.

¹⁸⁴ Liekis, 1939, 53 ja Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 204.

¹⁸⁵ Made, „Eesti ja Rahvasteliit“, 194.

ambitsioonidega Rahvasteliidu suunal ja vajadusega hajutada kahtlusi Läti toetusest Rahvasteliidule. Erinevalt Eestist oli Läti 1930. aastate keskpaiku valmis kandideerima Rahvasteliidu Nõukokku mitteamalise liikme kohale ning lõpuks kandideeriti 1936. aastal.¹⁸⁶ Lisaks oli Läti esindajalt Rahvasteliidu juures Feldmaniselt Briti delegaat uurinud Itaalia Lätit soosiva seisukoha kohta.¹⁸⁷ Lätil oli seega kasulik igasuguste kahtluste vähendamiseks ja oma maine tõstmiseks pooldada tugevama sõnumiga resolutsiooni Rahvasteliidu toetuseks.

Itaalia sõjamasinat sanktsioonidega takistada ei suudetud. Tõsist heidutamist takistas Suurbritannia ja Prantsusmaa tegevus, kuna prooviti ühelt poolt hoida Itaalia, Suurbritannia ja Prantsusmaa ühist rinnet Hitleri vastu ning teisalt kaitsta oma avalikku kuvandit kui Rahvasteliidu toetajaid.¹⁸⁸ Kuigi Rahvasteliidus arutati eraldi ekspertide komitees naftaembargo kehtestamise võimalikku mõju Itaaliale, siis naftaembargot Itaaliale kordagi ei kehtestatud.¹⁸⁹ Sanktsioonidest jäeti välja ka sellised strateegilised kaubad nagu teras ja kivisüsi.¹⁹⁰ Lisaks ei ühinenud seitse riiki sanktsioonidega, nende seas suurriikidest Saksamaa ja Ameerika Ühendriigid.¹⁹¹ Itaalia vastas samuti sanktsioonidele. Prooviti suurendada kaubandust sanktsioonidega mitte ühinenud maadega ning võeti ette erinevaid meetmeid, et sanktsioonidega toime tulla, nagu elektri ja kiviõie kokkuhoidmiseks töötundide vähendamine, varem baaride ja restoranide sulgemine ning vanaraua ja kulla kokku kogumise aktsioonide läbi viimine.¹⁹² Suurimat mõju omasid sanktsioonid Itaalia kullareservidele,¹⁹³ mis vähenesid septembri 1935 ja jaanuari 1936 vahel pea miljardi Itaalia liiri võrra.¹⁹⁴ Vaid kullareservide vähenemine Itaalia edu ei takistanud. Addis Abeba vallutati Itaalia vägede poolt 5. mail 1936 ning 9. mail andis Mussolini teada Fašistliku Impeeriumi loomisest.¹⁹⁵ Vaatamata kollektiivse julgeoleku meetmete rakendamisele majanduslike sanktsioonide näol, suutis üks Rahvasteliidu liikmesriik vallutada teise.¹⁹⁶

¹⁸⁶ Made, „Eesti ja Rahvasteliit,“ 94–95.

¹⁸⁷ Peters, „Problems of Baltic diplomacy,“ 133.

¹⁸⁸ Steiner, *The Triumph of the Dark*, 135.

¹⁸⁹ G. Bruce Strang, „The Worst of All Worlds:’ Oil Sanctions and Italy’s Invasion of Abyssinia, 1935–1936,“ *Diplomacy & Statecraft* 19, nr 2 (2008): 224 ja 227.

¹⁹⁰ Steiner, *The Triumph of the Dark*, 112.

¹⁹¹ ERA.957.14.172, l 139. Eesti ajutise asjuri Itaalias David Jansonini 1935. aasta viimase veerandi ülevaade, 4. veebruar 1936.

¹⁹² ERA.957.14.172, l 137 ja 141–142. Samas.

¹⁹³ ERA.957.14.172, l 142. Samas.

¹⁹⁴ Strang, „The Worst of All Worlds:’,“ 226.

¹⁹⁵ Steiner, *The Triumph of the Dark*, 130.

¹⁹⁶ Nii Etioopia kui ka Itaalia olid Rahvasteliidu liikmesriigid, vt Henig, „The League of Nations,“ 44 ja 46.

3. Balti riigid, sõja tagajärjed ja Rahvasteliidu perspektiivid 1936. aastal

Pärast Itaalia vallutust Abessiinias tõusis esile Rahvasteliidu pakti muutmise küsimus, kuna oli selge, et Rahvasteliit ei suuda tagada talle pandud ülesandeid.¹⁹⁷ Võib väita, et usaldus rahvusvahelises kogukonnas Rahvasteliidu kollektiivse julgeoleku toimimisse vähenes märgatavalt. Eesti esinduse nõunik Rahvasteliidu juures Johannes Kõdar andis teada, et Etioopia annekteerimine Itaalia poolt ning sellekohane deklaratsioon 9. maist tekitas väiksemate liikmesriikide seas tõsise mure tuleviku pärast.¹⁹⁸ Kardeti, et vallutuste aktsepteerimine toob kaasa suurriikide veel agressiivsemat tegutsemist ning eriti mures olid olukorra pärast Balkani riigid, kes kartsid Itaalia poolt Albaania annekteerimist.¹⁹⁹

Balti riikide edasine tegevus Rahvasteliidus tuli arutluse alla Balti liidu välisministrite IV konverentsil, mis toimus 7.–9. mail 1936 Tallinnas.²⁰⁰ Lepiti kokku Läti kandidatuuri toetamises Rahvasteliidu Nõukokku.²⁰¹ Kolm riiki lubasid diplomaatilisi kanaleid kaudu otsida toetust Läti kandidatuurile, kasutades saatkondi erinevates riikides.²⁰² Eesti jaoks oli Läti toetamine oluline eelkõige Rahvasteliidu tulevikku silmas pidades. Eesti eesmärkides konverentsiks põhjendati Läti toetust väitega, et Rahvasteliidu põhikirja reformimisel võiks protsessi juures olla ka Balti riikide esindaja.²⁰³ Leedu kandideerimine Nõukokku oli välistatud, kuna see poleks toetust leidnud Leedu kehvade suhete tõttu Poola ja Saksamaaga.²⁰⁴ Eesti polnud samuti valmis ise kandideerima, ametlikult suurte kulutuste tõttu,²⁰⁵ kuid juba 1935. aasta välissaadikute konverentsil nenditi, et Nõukogus olemine ja seal otsuste tegemine võiks halvendada Eesti suhteid ühe või teise riigiga.²⁰⁶

Juulis 1936. aastal kogunes Genfis erakorraline Rahvasteliidu Täiskogu, mis võttis arutluse alla Rahvasteliidu põhikirja reformimise küsimuse.²⁰⁷ Lisaks arutleti 30. juunist 4. juulini toimunud

¹⁹⁷ Made, „Eesti ja Rahvasteliit,“ 100.

¹⁹⁸ ERA.1583.2.7, l 384–385. Rahvasteliidu juures tegutseva Eesti alalise esinduse nõuniku Johannes Kõdari kiri Välisministeeriumile, 14. mai 1936.

¹⁹⁹ ERA.1583.2.7, l 385.

²⁰⁰ Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 310.

²⁰¹ ERA.957.14.220, l 20. Tallinnas toimunud Balti liidu välisministrite IV konverentsil vastu võetud otsused, 9. mai 1936.

²⁰² ERA.957.14.220, l 20.

²⁰³ ERA.957.14.220, l 55. Päevakava koos kommentaaridega Eesti eesmärkide kohta Balti liidu välisministrite IV konverentsil, dateerimata.

²⁰⁴ ERA.957.14.220, l 55.

²⁰⁵ Samas.

²⁰⁶ ERA.957.14.207, l 11. Eesti välissaadikute konverentsi protokoll, 16. juuli 1935.

²⁰⁷ Cezary Mik, „The League of Nations' Capacity for Reform and Adaptation,“ *International Community Law Review* 17, nr 2 (2015): 210.

Täiskogul vallutuste tunnustamist Abessiinias ning sanktsioonide kaotamist.²⁰⁸ Täiskogust anti riikidele soovitus enne järgmist Täiskogu istungit ehk 1. septembriks 1936 teada anda oma seisukoht pakti reformimisest.²⁰⁹ Samuti võeti Täiskogul vastu otsus kaotada sanktsioonid Itaalia vastu.²¹⁰ Otsuse poolt hääletasid kõik kolm Balti riiki.²¹¹ Lahtiseks jäi aga Abessiinia vallutuste tunnustamise küsimus, milles konkreetsele otsusele ei jõutud, mitte-tunnustamise põhimõtet vaid mainiti Täiskogu deklaratsioonis.²¹² Juuni lõpus leppisid Balti riikide esindajad Rahvasteliidus kokku loobuda igasuguse „initsiatiivi“ näitamisest Abessiinia tunnustamise küsimuses, et Itaaliaga häid suhteid hoida.²¹³ See lubadus ja sanktsioonide kaotamiste pooldamine näitasid, et Itaalia-Etioopia sõja küsimuses tegutseti Rahvasteliidus 1936. aastal vaid oma rahvuslike huve arvestades, vältides ise initsiatiivi võtmast kollektiivse julgeoleku põhimõtete kaitseks.

Sanktsioonide kaotamise tähtajaks seadis sanktsioonide koordineerimiskomitee 15. juuli²¹⁴ ning Balti riikides hakkasid suhted Itaaliaga pärast sanktsioonide kaotamist jälle edasi arenema. Vastusena Itaalia tehtud pakkumisele 18. augustil 1936. aastal otsustas Eesti astuda läbirääkimistesse Itaaliaga kaubanduslepingu sõlmimise üle.²¹⁵ Kaubandusleping sõlmiti Eesti ja Itaalia vahel 6. oktoobril 1936.²¹⁶ Leedus alustas 1936. aasta detsembris tööd Itaalia-Leedu Ühendus, mille eesmärk oli tihendada kultuurisidemeid Itaalia ja Leedu vahel.²¹⁷ Eestis ja Leedus ei olnud suhete arendamisel Itaaliaga suurt tähtsust sellel, et Itaalia oli vallutanud iseseisva riigi Aafrikas.

23. augustil 1936. aastal kogunesid Lätis kolme Balti riigi välisministrid arutama Rahvasteliidu reformi.²¹⁸ Kolm riiki otsustasid oma ettepanekud koordineerida, kuid otsustati mitte avaldada

²⁰⁸ ERA.1583.2.7, l 427. Eesti esinduse Rahvasteliidus juures nõuniku Johannes Kõdari kiri Eesti Välisministeeriumile, 11. juuli 1936.

²⁰⁹ ERA.1583.2.7, l 434. Samas.

²¹⁰ Made, „Eesti ja Rahvasteliit,“ 202.

²¹¹ *Päevaleht*, „Rahvasteliidu kurbmäng,“ 7. juuli 1936, nr 180, l 2.

²¹² ERA.1583.2.7, l 429. Eesti esinduse Rahvasteliidus juures nõuniku Johannes Kõdari kiri Eesti Välisministeeriumile, 11. juuli 1936.

²¹³ Zemīte, „Tautu Savienība un Latvija,“ 74.

²¹⁴ Johnson, „Philip Noel-Baker,“ 67.

²¹⁵ ERA.31.3.13896, l 1 ja 3. Vastavalt välisministri kohusetäitja Karl Selteri kiri Eesti Vabariigi valitsusele ja Eesti Vabariigi valitsuse otsus alustada kaubanduslepingu läbirääkimisi Itaaliaga, mõlemad dokumendid dateeritud 16. september 1936.

²¹⁶ ERA.969.2.465, l 2. Riigivanema Konstantin Pätsi heaks kiitev otsus Eesti-Itaalia kaubanduslepingu sõlmimise osas, 23. oktoober 1936.

²¹⁷ Napolitano ja Vitale, „Le relazioni diplomatiche,“ 189.

²¹⁸ Zemīte, „Tautu Savienība un Latvija,“ 129.

ühist vastust.²¹⁹ Tegutseti seega sarnaselt Itaalia-Etioopia sõjaga, kui suudeti mingil määral koostööd teha, ent protestinootide vastused andsid kõik kolm riiki välja eraldi. Balti riikiide tekstides rõhutati, et Rahvasteliidu põhikirja muutma ei peaks, kuid oluliselt efektiivsemaks tuleks muuta 16. artikli rakendamist, kaotades agressori vastu meetmete võtmisel ning agressori väljakuulutamiseks Nõukogu konsensus ning samuti tuleks lihtsamaks teha agressori defineerimine.²²⁰ Samas nenditi, et oluline probleem on tõsiasi, et kõik riigid pole Rahvasteliidu liikmesriigid, mis tähendab, et puudub täielik kindlus kollektiivse julgeoleku tagamisel.²²¹ Seega lähtusid kõik kolm riiki vastuse andmisel Balti liidu välisministrite neljandal konverentsil vastu võetud otsustest, kus avaldati toetust Rahvasteliidule,²²² ning samas kajastus kõikide vastustes tendents, et Rahvasteliit oma praeguses seisus ei suuda julgeolekut tagada. Saab väita, et vastused näitasid Balti riikide suhtumist Rahvasteliitu. Saadi aru Rahvasteliidu prestiiži langusest, kuid leiti, et liidul on mingisuguseid võimalusi muutuda efektiivsemaks oma ülesannete täitmisel ehk usku Rahvasteliitu poldud veel täielikult minetatud. Põhineti seega lootusel paremast tulevikust.

Balti riikide ühist ettevõtmist Läti Nõukokku koha saamiseks saatis edu ning 10. oktoobril 1936. aastal valiti Läti Rahvasteliidu Nõukogu mitteamaliseks liikmeks, kestusega kolm aastat.²²³ Balti riigid said tänu Läti saamisele Nõukogu liikmeks endale võimaluse kaasa rääkida Rahvasteliidu tulevikus. Sügisel toimunud Täiskogu tulemusena otsustati moodustada Rahvasteliidu reformi uurimiseks komitee, kuhu sai Nõukogu liikmena koha ka Läti.²²⁴ Esimest korda kogunes komitee 1936. aastal 14.–17. detsembril, kuid suuri otsuseid ei tehtud.²²⁵ Komitees puudus üksmeel ning samuti oodati, kuidas lahenevad Saksamaa, Itaalia, Suurbritannia ja Prantsusmaa vahelised suhted.²²⁶ Kõdari sõnul oli peamiseks põhjuseks reformikomitee aegluses 1936. aasta lõpus ja 1937. aasta alguses lootus, et Saksamaa ja Itaalia suudetakse veel Rahvasteliidu aktiivsesse töösse kaasa haarata ehk hoiduti igasuguste reformide vastuvõtmisest.²²⁷ Samuti olevat Kõdarile 1937.

²¹⁹ Zemīte, „Tautu Savienība un Latvija,“ 130.

²²⁰ Made, „Eesti ja Rahvasteliit,“ 101.

²²¹ Zemīte, „Tautu Savienība un Latvija,“ 130.

²²² ERA.957.14.220, l 19. Balti liidu välisministrite IV konverentsil vastu võetud resolutsioonid, 9. mai 1936.

²²³ Made, „Eesti ja Rahvasteliit,“ 95.

²²⁴ ERA.1583.2.7, l 449. Eesti alalise esinduse Rahvasteliidu juures nõuniku Johannes Kõdari kiri Välisministeeriumi poliitilisele osakonnale, 27. november 1936.

²²⁵ ERA.1583.2.7, l 455. Eesti alalise esinduse Rahvasteliidu juures nõuniku Johannes Kõdari kiri Välisministeeriumi poliitilisele osakonnale, 19. detsember 1936.

²²⁶ ERA.1583.2.7, l 455.

²²⁷ ERA.1583.2.7, l 483. Eesti alalise esinduse Rahvasteliidu juures nõuniku Johannes Kõdari kiri Välisministeeriumi poliitilisele osakonnale, 23. märts 1937.

aasta veebruaris liidu Sekretariaadist teatatud, et 1936. aasta suvel tekkinud suur soov Rahvasteliidu pakti muuta oli 1937. aasta alguseks täiesti vaibunud.²²⁸ Balti riikide esindajale koha saamisel Nõukokku oli seega vähe poliitilist väärtust, sest tegelikkuses ei suutnud reformikomitee mingisuguseid otsuseid Rahvasteliidu reformi kohta vastu võtta.

Rahvasteliidust oli Eesti diplomaatide silmis 1936. aasta lõpuks saanud vaid foorum, millel puudus suur poliitiline väärtus. Eesti saadik Londonis ja alaline esindaja Rahvasteliidu juures August Schmidt tõi oma 1936. aasta sügise ülevaates välja, et Rahvasteliit on oma olulisuse rahvusvahelises poliitikas minetanud.²²⁹ Julgeolekualast tuge otsisid kõik kolm Balti riiki 1936. aastal mujalt kui Rahvasteliidust.

4. Balti riigid ja sõda Etioopias 1936: julgeoleku tagamise lahenduste otsingul Rahvasteliidu kollektiivse julgeoleku kriisi taustal

Balti riikides aktiveerus sõja taustal arusaam, et vaid kollektiivsele julgeolekule Rahvasteliidu raames loota ei saa. Võimaluste otsimisel julgeoleku olukorra parandamiseks erines kolme riigi välispoliitika küllalt palju ning toimiti sarnaselt enne sõda 1935. aastal välja toodud lähenemiste alusel. Samuti ei suutnud arengud 1936. aastal riikides julgeoleku kindlustumist kaasa tuua omavahelise koostöö suurendamise kaudu.

Etioopia sõja võimalikust mõjust Rahvasteliidu prestiižile oldi teadlikud juba enne sõja algust. Kokkupõrked Itaalia ja Etioopia sõdurite vahel Itaalia Aafrika valduste ja Etioopia piirialadel toimusid juba alates 1930. aastate esimesest poolest²³⁰ ning Etioopia oli 1935. aastal kaks korda Rahvasteliidu poole pöördunud.²³¹ Eesti ajakirjaniku Jaan Taklaja kirjas Leedu ametliku lehe *Lietuvos Aidas*'e peatoimetajale septembris 1935 on öeldud, et seoses Itaalia-Abessiinia sõja ohuga kardetakse Eesti „poliitilistes ringkondades“ Rahvasteliidu nõrgenemist ning sellel oleks

²²⁸ ERA.1583.2.7, 1483. Eesti alalise esinduse Rahvasteliidu juures nõuniku Johannes Kõdari kiri Eesti Välisministeeriumi poliitilisele osakonnale, 23. märts 1937.

²²⁹ Siiroja, „Rahvasteliit,“ 115.

²³⁰ Made, „Eesti ja Rahvasteliit,“ 200.

²³¹ Joseph O'Mahoney, „The Abyssinian Crisis,“ teoses *Denying the Spoils of War: The Politics of Invasion and Non-recognition* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018), 75.

tõsine mõju Balti riikidele, kes Rahvasteliidu julgeolekugarantiidele on panustanud.²³² Kirja järgi oli Eesti „poliitilistes ringkondades“ soov otsida lisagarantiisid julgeolekuks, millest ühe võimalusena nähti laiendada koostööd Eestist lõunas asuvate riikidega, ent seda takistasid Leedu ja Poola problemaatilised suhted.²³³ Ka Lätis suvel toimunud välissaadikute konverentsi põhiteesides on välja toodud, et Itaalia-Etioopia konflikti tulemustel võib olla oluline mõju Rahvasteliidu prestiižile ning konflikti tulemusena võimalike jõukombinatsioonide teke erinevate riikide vahel mõjutaks kaudset ka Balti riike.²³⁴

Sõja kulg Etioopias vaid suurendas Balti riikides umbusaldust Rahvasteliidu kollektiivse julgeoleku vastu. Leedus andis välisminister Lozoraitis kõnes 28. detsembril 1935 Tautininkude liidu aastakongressil mõista, et Euroopas on taaskord poliitiline kriis ning „rahvusvahelise julgeoleku mehhanism“ pole veel muutunud piisavalt efektiivseks, et ära hoida sõdu ja abistada piisavalt rünnaku ohvriks langenuid riike.²³⁵ Samuti andis Leedu peaminister Juozas Tūbelis 1936. aasta veebruari alguses Eesti esindajale Leedus ühel õhtusöögil mõista, et relvastuse hankimine on ülimalt oluline, kuna „lõppude lõpuks pidavat ikkagi arvestama vaid enese jõududega.“²³⁶

Eesti välisminister Seljamaa tõi oma avakõnes Balti liidu välisministrite III konverentsil välja, et Itaalia-Etioopia sõda on üks põhjustest, miks on päevakorralt ära langenud kollektiivse julgeoleku süsteemi üle arutamine ning asemele on tulnud eeskätt eraldi riikide julgeoleku kindlustamine.²³⁷

Balti liidu välisministrite IV konverentsil kinnitati Eesti eesmärkides uuesti Rahvasteliidu prestiiži vähenemist ja liitude aktuaalsuse taustal vajadust otsida lisavõimalusi julgeolekuks.²³⁸

Lätis aktiveerus 1935. aasta detsembris uuesti huvi Saksamaaga mittekallaletungilepingu sõlmimiseks, kuid Munters ei soovinud mõtet Eesti ja Leedu enda siseprobleemide tõttu detsembris toimunud välisministrite konverentsil esile tõsta.²³⁹ Muntersi meelest oli vaja teha

²³² ERA.957.14.166, l 31. Ärakiri Jaan Taklaja kirjast *Lietuvos Aidas*'e peatoimetajale, saadetud välisministri abi poolt Eesti saadikule Kaunases, 11. september 1935.

²³³ ERA.957.14.166, l 31.

²³⁴ LVVA.293.3.34, l 8. Põhiteesid Läti välissaadikute konverentsist, saadetud Läti saadikule Genfis Jūlijs Feldmanisele, saadetud 11. juulil 1935.

²³⁵ ERA.957.14.23, l 74. Leedu välisministri kõne Tautininkude liidu aastakongressil, edastatud Leedu Telegraafiagentuuri poolt, 28. detsember 1935.

²³⁶ ERA.957.14.166, l 102. Eesti esindaja Leedus kiri Eesti välisministri abile, 10. veebruar 1936.

²³⁷ ERA.957.14.211, l 68. Eesti välisministri Julius Seljamaa Balti liidu välisministrite III konverentsi avakõne eestikeelne tõlge, 9. detsember 1935.

²³⁸ ERA.957.14.220, l 54. Päevakava koos kommentaaridega Eesti eesmärkide kohta Balti liidu välisministrite IV konverentsil, dateerimata.

²³⁹ ERA.957.14.166, l 94. Eesti saadiku Leedus Johan Leppiku kiri Eesti välisministri abile, 20. jaanuar 1936.

midagi julgeoleku kindlustamiseks Idapakti lõpliku äralangemise tõttu ning võimaliku vahendajana lepingute sõlmimisel nägi Munters Suurbritanniat.²⁴⁰ Samuti rõhutas Munters oma külastuse ajal Londonis 1936. aasta juuni esimesel poolel, et Abessiinia kriis on vähendanud Rahvasteliidu prestiiži ning aktiveerinud Balti riikides sammud julgeoleku kindlustamiseks.²⁴¹

Eestis poldud 1936. aastal täielikult kõrvale lükatud Eestist lõuna pool asuvate riikidega koostöö süvendamist. Eesti eesmärkides Balti liidu välisministrite kohtumisel 1936. aasta mais on selgelt ära märgitud, et Eesti peaks otsima endale Rahvasteliidu prestiiži languse taustal lisavõimalusi julgeoleku kindlustamiseks ja fookus peaks olema Balti liiduga ja Poolaga koostöö süvendamisel, ent takistuseks on selles suunas Poola ja Leedu suhted.²⁴² Ka kirjas Eesti saadikule Londonis juulikuust rõhutatakse, et Eesti Välisministeeriumis on kolme riigi koostöö oluline, kuid eelkõige nähti Balti liitu vaid etapina suuremast ühendusest Baltimaade ja Poola vahel.²⁴³ Balti liit oli Eesti välispoliitika otsustajate jaoks seega väärtuslik tuleviku perspektiive silmas pidades.

Leedule liigset lähenemist enne Poola ja Leedu vaheliste suhete paranemist tajuti Eestis kui regioonis julgeolekut halvendavat tegurit. Juba mainitud juulikuises kirjas Eesti saadikule Londonis tuuakse välja, et Leeduga sõjaline koostöö pingestaks suhteid Poola ning Saksamaaga ja tooks kaasa rohkem ebastabiilsust.²⁴⁴ Suhtumine ei muutunud ka välisministri vahetusega 1936. aasta suvel. Juunis 1936. aastal sai uueks välisministriks Friedrich Akel,²⁴⁵ kes rõhutas augustis 1936 toimunud Balti liidu välisministrite kohtumisel, et Leeduga koostöö süvendamine ei tule kõne alla enne, kui Leedu suhted Poola ja Saksamaaga normaliseeruvad.²⁴⁶

Pigem kindlustus Eestis 1936. aastal välispoliitika suund, mis oli sõnastatud juba 1935. aasta välissaadikute konverentsil ehk erapooletuse poliitika. Oma välispoliitikast 25. juunil 1936. aastal ajakirjanikele teatades rõhutas Akel Eesti välispoliitika ranget erapooletust.²⁴⁷ Ka mitmed Eesti välispoliitika juhtide väljaütledused kinnitavad soovi hoida eemale sammudest, mis võiksid Eesti

²⁴⁰ ERA.957.14.166, l 94 ja 95. Eesti saadiku Leedus Johan Leppiku kiri Eesti välisministri abile, 20. jaanuar 1936.

²⁴¹ Ilmjärv, *Hääletu alistumine*, 322.

²⁴² ERA.957.14.220, l 54. Päevakava koos kommentaaridega Eesti eesmärkide kohta Balti liidu välisministrite IV konverentsil, dateerimata.

²⁴³ ERA.1583.2.6, nummerdamata (1 200 pöördel) ja nummerdamata (1 201 pöördel). Eesti välisministri abi Heinrich Laretei kiri Eesti saadikule Londonis, 10. juuli 1936.

²⁴⁴ ERA.1583.2.6, l 201. Samas.

²⁴⁵ Ilmjärv, *Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel*, 29.

²⁴⁶ Crowe, *The Baltic States*, 26.

²⁴⁷ *Päevaleht*, „Eesti välispoliitika põhijooned,“ 25. juuni 1936, nr 168, l 1.

suhteid olulisemate riikidega mõjutada. Välisministri abi Laretei tõi vestluses Läti saadikuga Tallinnas Edgars Krieviņšiga Saksamaaga mittekallaletungilepingu sõlmimise üle välja, et Eestil ja Lätil pole mõtet kiirustada, vaid tuleks rahulikult asjade kulgu jälgida, kuna on võimalik, et suudetakse luua mingisugune kollektiivne julgeolekulahendus Ida-Euroopas ning sellisel juhul on olukord teistsugune.²⁴⁸ Pärast Reinimaa hõivamist 7. märtsil 1936 tuli Hitler välja omapoolsete ettepanekutega rahu tagamiseks Euroopas, nende seas mittekallaletungilepingute sõlmimisega Saksamaa naaberriikidega Ida-Euroopas, sealhulgas Leeduga.²⁴⁹ Akel suhtus oma jutuajamises Läti saadiku Krieviņšiga skeptiliselt Läti kandidatuuri Rahvasteliidu Nõukokku, tuues välja, et Nõukogus osalemisega ning seal otsuste vastu võtmisega võivad oluliselt kahjustuda Balti riikide suhted oma praeguste „sõpradega“²⁵⁰ (mõeldud võis olla Saksamaad, aga ka Poolat ja Suurbritanniat). Akeli sõnul oli Balti riikidel vaja „tugevaid ja suuri sõpru“.²⁵¹

Balti riikide asemel sondeeris Akel pinda Skandinaavia riikidele lähenemiseks. 1936. aasta sügisel toimunud Rahvasteliidu Täiskogul uuris Akel Rootsi välisministrilt Rickard Sandlerilt Eesti võimalusi saada Oslo konventsiooni liikmeks ning Sandleri tõrjuvast reaktsioonist Akeli ettepanekule alustada mingisugust poliitilist koostööd Skandinaavia ja Balti riikide vahel järeldas Eesti välisminister, et aeg pole veel paras koostööks Skandinaavia ja Balti riikide vahel.²⁵² Ka selle sammu taga võis olla soov kindlustada Eesti erapooletus. Mitmeid Oslo konventsiooni liikmesriike ehk Norrat, Rootsit, Taanit ning Hollandit oli Esimene maailmasõda jätnud otseselt puudutamata ning riigid kuulusid „endiste Euroopa neutraalsetest riikide“ sekka.²⁵³

Lätis oli samuti 1935. aasta välissaadikute konverentsil välja toodud prioriteedina stabiilsuse hoidmine regionaalsete suurjõudude vahel, ent samas rõhutati aktiivset tegutsemist. Lätis jätkati kollektiivse julgeoleku kriisi taustal sarnast joont ning omalt poolt tehti konkreetseid samme regionaalse koostöö parandamise suunal. Munters pakkus Leedu saadikule Riias Vytautas

²⁴⁸ LVVA.293.3.50, l 440–441. Läti saadiku Tallinnas Edgars Krieviņši kiri pea-ja välisminister Kārlis Ulmanisele, 1. aprill 1936.

²⁴⁹ Arumäe, *Eesti ja Soome*, 407 ja Steiner, *The Triumph of the Dark*, 144.

²⁵⁰ LVVA.293.3.50, l 471. Läti saadiku Eestis Edgars Krieviņši kiri Läti asevälisminister Ludvigs Ēķisele, 20. mai 1936.

²⁵¹ LVVA.293.3.50, l 471. Eesti sõjaväejuhtkond otsustaski 1930. aastatel tihendada suhteid Saksamaaga, vt Igor Kopõtin, „Eine auf Deutschland orientierte bewaffnete Neutralität: Die militärpolitische Zusammenarbeit Estlands mit dem Deutschen Reich in den 1930er Jahren,“ *Militärgeschichtliche Zeitschrift* 83, nr 2 (2024): 355–387.

²⁵² ERA.957.13.644, l 8–9. Välisminister Friedrich Akeli ülevaade Genfi Täiskogust, 19. oktoober 1936 (täpne kuupäev saadud säilikust ERA.1583.2.8, l 2, välisministri ülevaade suunatud saadikule Londonis).

²⁵³ Remco van Diepen, „The Former European Neutrals, the Ethiopian Crisis and its Aftermath, 1935–1938,“ *Collision of Empires*, 312.

Vileišisele 1936. aasta augustis Läti valmidust Riias vahendama Poola ja Leedu kõnelusi, millest Leedu keeldus.²⁵⁴ Munters proovis leedulasi uuesti veenda septembris, tuues põhjenduseks, et suhete taastamist Leedu ja Poola vahel on vaja kiiresti, kuna uute julgeolekulahenduste otsimisel võib Leedu oma halbade suhete tõttu Poolaga, kellel on liitlasi Lääne-Euroopa riikide seas, jääda ülimalt kehva seisuga.²⁵⁵ Samas ei olnud Lätis sarnaselt Eestiga valmis koheseks julgeoleku alaseks koostöö suurenemiseks Läti ja Leedu vahel. Kõnelusel Leedu saadikuga Lätis Vileišisega augustis 1936 tõi Munters välja, et enne Poola-Leedu suhete paranemist ei ole võimalik Leedu ja Läti vaheline sõjaline liit.²⁵⁶ Läti sõjaväejuhtkond hindas Eestiga sõlmitud kaitsekoostöö lepingut ning polnud valmis Leeduga kaitselepingu sõlmimise nimel riskima Eestiga kaitsekoostöö halvenemisega.²⁵⁷ Eesti ja Läti vahel 1923. aastal sõlmitud kaitsekoostöö lepingut pikendati 1934. aastal ning 1930. aastatel toimus kahe riigi sõjavägede vahel mitmeid ühiseid ettevõtmisi.²⁵⁸

Erinevalt ettevaatlikust suhtumisest Eestis nähti Lätis Saksamaaga mittekallaletungilepingu sõlmimist hea võimalusena. Läti välisministri Vilhelms Muntersi sõnul oleks olnud kasulik, kui Leedu oleks kohe asunud lepingu osas läbi rääkima, et mitte soodsat võimalust mööda lasta.²⁵⁹ Muntersi soov aktiivsemaks tegutsemiseks oli tingitud esiteks murest, et soodsat võimalust mööda lastes suudetakse Hitleriga esmalt kokku leppida julgeolekus Lääne-Euroopas ning pärast seda kaob igasugune huvi julgeolekusüsteemide loomiseks Ida-Euroopas, kui ise teemat esile ei tõsteta.²⁶⁰ Teiseks poldud Riias endiselt loobunud mittekallaletungilepingu sõlmimisest Saksamaaga kui adekvaatsest julgeolekutoest. Munters soovis, et Leedu teavitaks teisi Balti riike Saksamaaga kõneluste progressist 1936. aasta maikuu asetleidval Balti liidu välisministrite konverentsil.²⁶¹ Munters uuris veel 1936. aasta juunis Saksamaa saadiku Londonis Joachim von Ribbentropi käest võimalust mittekallaletungilepingu sõlmimiseks Saksamaaga.²⁶²

²⁵⁴ LCVA.648.1.52, l 167. Ärakiri Leedu saatkonna Lätis kirjast Leedu Välisministeeriumile, 31. august 1936.

²⁵⁵ LCVA.648.1.52, l 182–183. Ärakiri Leedu saatkonna Lätis kirjast Leedu välisminister Lozoraitisele, 9. september 1936.

²⁵⁶ LCVA.648.1.52, l 169. Ärakiri Leedu saatkonna Lätis kirjast Leedu Välisministeeriumile, 31. august 1936.

²⁵⁷ LCVA.648.1.52, l 169.

²⁵⁸ Ago Pajur, „Sõjalised välissuhted ja koostöö välisriikidega,“ teoses *Sõja ja Rahu vahel*, 188–189.

²⁵⁹ LCVA.648.1.52, l 74. Leedu Välisministeeriumi ülevaade saadikutele Eesti ja Läti reaktsioonist Hitleri ettepanekutele mittekallaletungilepingu sõlmimise osas, 28. märts 1936.

²⁶⁰ LCVA.648.1.52, l 75. Samas.

²⁶¹ LCVA.648.1.52, l 74.

²⁶² Ilmjärv, M. *Hääletu alistumine*, lk 324.

Rahvasteliidu suunal alustas Läti 1936. aasta suvel algatust, et septembris toimuval Täiskogul toimuks eraldi väikeste ja keskmiste riikide arutelu nendele riikidele oluliste teemade üle, et demonstreerida vastusesisu igasugusele suurriikide proovile võtta vastu otsuseid väikeste ja keskmiste riikide huvide vastu.²⁶³ Läti ettepaneku sõnul pidid algatust eest vedama Väikese liidu riigid või mõni muu organiseerunud riikide ühendus Rahvasteliidus.²⁶⁴ Võimalik, et Läti aktsioon oli tingitud toetuse otsimisest enda kandidatuurile Rahvasteliidu Nõukokku, näidates, et suudetakse ise aktiivselt initsiatiive algatada. Samuti võis Läti pakkumine seotud olla väikeriikide seas mõtete vahetamisega ja sealt pinna sondeerimisega mingisuguse lahenduse jaoks julgeolekuolukorra parandamiseks. Ettevõtmise edasise arengu kohta puuduvad viited Eesti Rahvasteliidu nõunikult Kõdarilt, millest võib järeldada, et ettevõtmine eralist tähelepanu ja olulisust ei saavutanud.

Leedu võttis samuti 1936. aastal ette konkreetseid samme Balti riikide sügavamaks koostöök, mida enne sõja algust Etioopias pooldati. Leedu soovis erinevalt Eestist ja Lätist kohest kolme riigi koostöö suurenemist. Nii tehti enne Balti liidu välisministrite kohtumist 1936. aasta mais demarš, milles paluti, et Suurbritannia esindajad Riias ja Tallinnas esineks toetusavaldusega Balti liidus koostöö suurendamiseks.²⁶⁵ Suurbritannia keeldus, tuues põhjenduseks, et Suurbritannia aktsioon ei täidaks kuidagi oma eesmärki, kuna Balti koostöö suurendamist segavad eeskätt Leedu kehvad suhted Saksamaa ja Poolaga.²⁶⁶

Mõlema naabriga proovis Leedu 1936. aastal suhteid parandada. Märtsis 1936 Kaunases riigiteatris peetud kõnes tõi Leedu president Antanas Smetona välja, et oleks vaja leida mingisugune kooseksisteerimise viis Poolaga²⁶⁷ ning aprillis pöördus Lozoraitis Briti esindaja poole, teatades valmisolekust suhete parandamiseks Poolaga.²⁶⁸ Poola lähenemine oli aga täiesti erinev Leedu soovitud „järk-järgulisest“ suhete parandamise soovist, kuna Poola soovis

²⁶³ LCVA.648.1.52, l 126. Ärakiri Läti saatkonna Brüsselis memorandumist soovi kohta Rahvasteliidu Täiskogul 1936. aasta sügisel korraldada eraldi nõupidamine, adresseeritud Belgia välis- ja väliskaubandusministrile, 10. juuni 1936.

²⁶⁴ LCVA.648.1.52, l 126.

²⁶⁵ ERA.957.14.322, l 26. Eesti saadiku Leedus kiri Eesti välisministri abile, 4. juuli 1936.

²⁶⁶ LCVA.648.1.52, l 89. Ülevaade Leedu välisministri Lozoraitise vestlusest Suurbritannia *chargé d'affaires*'i Thomas Prestoniga, 19. mai 1936.

²⁶⁷ ERA.957.14.188, l 7–8. Eesti saadiku Leedus kiri Välisministeeriumi poliitilise osakonna direktorile, 4. aprill 1936.

²⁶⁸ ERA.957.14.322, l 25. Eesti saadiku Leedus kiri Eesti välisministri abile, 4. juuli 1936.

diplomaatliste suhete taastamist kohe.²⁶⁹ Samuti suurendas Poola Leedu survestamiseks Vilniuse regioonis leedulaste represseerimist.²⁷⁰ Sügiseks oli igasugune dialoogi soov leedukatel kadunud. Lozoraitise juhistes Leedu saadikule Riias Vileišisele tuuakse välja, et seoses Poola suhtumisega ei näe Leedu praegu mõtet Poolaga läbi rääkida.²⁷¹ Eesti seatud *sine qua non* tingimust regionaalse koostöö süvendamise jaoks Leedu seega 1936. aastal täita ei suutnud.

Kohe diplomaatliste suhete taastamine Poolaga poleks võimaldanud Leedul tagasi saada Vilniust. Poola suhete taastamise kava nägi ette, et Vilniuse küsimus jääb lahtiseks,²⁷² kuid kuni 1938. aastani taotlesid kõik Leedu riigimehed Vilniuse tagastamist Leedule.²⁷³ Lisaks oleks Poolaga diplomaatliste suhete kohene alustamine õnnestanud Antanas Smetona režiimi legitiimsust. Vilniuse linna kaotus ning soov linn tagasi Leedu koosseisu saada oli üks ühiskonna siduvaid elemente maailmasõdade vahelises Leedus.²⁷⁴ Samas oleks Leeduga diplomaatliste suhete kiire taastamine võimaldanud Poolal liikuda lähemale regionaalse riikide grupi idee realiseerimisele, mis oleks tõstnud Poola rahvusvahelist positsiooni.²⁷⁵ Pärast Poola riigipea marssal Józef Piłsudski surma 1935. aasta mais jätkas välisminister Józef Beck tasakaalu hoidmist Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel.²⁷⁶ Samuti järeldas Beck, et Saksamaa ja Nõukogude Liidu ekspansioonile Ida-Euroopas peaks vastu seisma Poola juhtimise alla koondatud Aadria, Musta ja Läänemere vahel paiknevate riikide võõnd, nn *intermarium* (poola keeles *Międzymorze*).²⁷⁷ Osapoolte leppimine oli 1936. aastal seega kui mitte võimatu, siis ülimalt keeruline.

Edu saavutas Leedu aga Saksamaaga pingete vähendamisel. Riigid sõlmisid omavahel augustis 1936. aastal kaubanduslepingu ning Leedu hoidus liiga agressiivsetest sammudest sakslaste suunas Klaipedas.²⁷⁸ Novembri lõpus kinnitas Saksamaa saadik Leedus Erich Zechlin Leedu

²⁶⁹ ERA.957.14.322, l 25. Eesti saadiku Leedus kiri Eesti välisministri abile, 4. juuli 1936.

²⁷⁰ LCVA.648.1.52, l 181. Leedu välisminister Lozoraitise kiri Leedu saadikule Londonis, 11. september 1936.

²⁷¹ LCVA.648.1.52, l 164. Leedu välisminister Lozoraitise kiri Leedu saadikule Riias, 7. september 1936.

²⁷² ERA.957.14.220, l 54. Päevakava koos kommentaaridega Eesti eesmärkide kohta Balti liidu välisministrite IV konverentsil, dateerimata.

²⁷³ Kasparavičius, „Lietuvos užsienio politika,“ 59.

²⁷⁴ Artūras Svarauskas, „Government, Society, and the Political Crisis in Lithuania, 1938–1940,“ teoses *War, Revolution and Governance: The Baltic Countries in the Twentieth Century*, toim. Lazar Fleishmann ja Amir Weiner (Boston: Academic Studies Press, 2018), 141.

²⁷⁵ Piotr S. Wandycz, „Poland and the Origins of the Second World War,“ *The Origins of the Second World War*, 384.

²⁷⁶ Wandycz, „Poland,“ 383.

²⁷⁷ Andrea Schmidt, „From Intermarium to the Three Seas Initiative – Regional Integrations in Central and Eastern Europe and the Hungarian Foreign Policy,“ *Politeja*, nr 51/6 (2017): 174–175.

²⁷⁸ ERA.1583.2.7, l 282. 1936. aasta viimase veerandi ülevaade Eesti saatkonnast Leedus, saadetud Eesti Välisministeeriumi poliitilise osakonna poolt Eesti saadikule Londonis, 20. jaanuar 1937.

välisministrile, et suhetes Leeduga ollakse Saksa välisministeeriumis rahul ning loodetakse, et need suhted jäävad samaks ka tulevikus.²⁷⁹

Leedus suhtuti aga mittekallaletungilepingu sõlmimisse Saksamaaga skeptiliselt, erinevalt Lätist. Seda seetõttu, et Hitler oli seadnud Leeduga mittekallaletungilepingu sõlmimiseks Leedule kohustusi Klaipedas sakslaste õiguste tagamiseks, mis Leedu välisministri sõnul juba täidetud olid.²⁸⁰ Vestluses Saksa saadikuga Leedus Zechliniga 13. märtsil 1936 tõi Lozoraitis välja, et ta ei näe põhjust, miks peaks mittekallaletungilepingu kuidagi siduma teiste tingimustega, kui lepingu mõtte on lihtsalt kinnitada, et ühel riigil puuduvad teise vastu agressiivsed kavatsused.²⁸¹ Võib väita, et Leedus ei nähtud Hitleri pakkumist kui siirast avaldust rahulike suhete kehtestamiseks Leeduga. 1936. aasta mai lõpus toimunud vestluses Soome välisministri Antti Hackzelliga tõi Lozoraitis välja, et Leedul on põhjust kahelda Hitleri ettepaneku siiruses, kuna Klaipedaga seotud lisatingimus pole kooskõlas siira rahu sooviga.²⁸²

Tegelikkuses polnud 1936. aastal Saksamaa valmis mittekallaletungilepinguid sõlmima. Kuigi Leedu esindaja Berliinis Jurgis Šaulys pöördus kaks korda enne 1936. aasta septembri algust Saksa välisministri von Neurathi poole, et uurida võimalusi Saksamaa ja Leedu vahel mittekallaletungilepingu sõlmimiseks, vastati talle mõlemal korral, et Saksamaa prioriteedid on mujal.²⁸³ Mittekallaletungilepingud sõlmiti kolme Balti riigi ja Saksamaa vahel alles 1939. aastal.²⁸⁴ Saksamaa ei soovinud seega ka ise 1936. aastal Ida-Euroopas julgeoleku olukorda parandada. Reinimaa militariseerimisele järgnenud Hitleri rahuplaanid olid vaid strateegiliseks sammuks tähelepanu kõrvale juhtimiseks ja Hitleri kuvandi parandamiseks.²⁸⁵

Kadunud polnud 1936. aastal Leedus huvi Ida-Locarno perspektiividesse. Suvel 1936. aastal toimunud Rahvasteliidu Täiskogu ajal uuris Lozoraitis oma vestluses 29. juunil Nõukogude Liidu välisasjade rahvakommissaar Maksim Litvinovilt Ida-Euroopas regionaalse julgeoleku pakti

²⁷⁹ LCVA.648.1.52, l 212. Leedu välisminister Lozoraitise ülevaade vestlusest Saksa saadikuga Leedus Erich Zechliniga, 24. november 1936.

²⁸⁰ LCVA.648.1.52, l 73. Leedu välisminister Lozoraitise ülevaade vestlusest Saksa saadikuga Leedus Erich Zechliniga, 16. märts 1936.

²⁸¹ LCVA.648.1.52, l 72. Samas.

²⁸² LCVA.648.1.52, l 108. Leedu välisministri Lozoraitise ülevaade vestlusest Soome välisministri Antti Hackzelliga, 2. juuni 1936.

²⁸³ LCVA.648.1.52, l 159. Ülevaade Leedu Välisministeeriumi poliitilise osakonna direktori Juozas Urbšyse kõnelusest Prantsuse *chargé d'affaires* 'iga, 7. september 1936.

²⁸⁴ Steiner, *The Triumph of the Dark*, 934 ja 939.

²⁸⁵ Samas, 144.

perspektiive, mille peale Litvinovil polnud midagi konkreetset välja tuua.²⁸⁶ Sama Täiskogu ajal uuriti julgeolekupaktide perspektiivide kohta Prantsusmaa välisministrilt Yvon Delbosilt.²⁸⁷ Eesti esindaja Leedus Johan Leppiku meelest oli Leedu endiselt valmis julgeoleku tagamiseks tuge otsima Nõukogude Liidult. Nii olevat Lozoraitis jutuajamisel Eesti saadikuga 1936. aasta suvel välja toonud, et Ida-Euroopas ei saa rahu kindlustamisel toetuda ei Saksamaale ega Poolale, mis jättis ainukeseks võimaluseks saadiku järgi Balti riikide toetumise Nõukogude Liidule.²⁸⁸

Eesti ja Läti jaoks polnud aga toetumine Nõukogude Liidule võimalik. 1936. aasta suvel Londonis viibinud Munters rõhutas Briti välisministeeriumis, et kõige vähem soovitatav kolme Balti riigi jaoks on mingisugune vastastikuse abistamise pakt Nõukogude Liiduga, mis annaks Punaarmeele loa siseneda Läti territooriumile.²⁸⁹ Ka Eestis polnud suhtumine vastastikuse abistamise lepingusse Nõukogude Liiduga muutunud. 1936. aasta septembri keskpaiku toimunud vestluses Nõukogude Liidu välisasjade rahvakomissari Litvinovi ja tema abi Nikolai Krestinskiga tõi Eesti saadik Moskvast August Traksmat vastusena Litvinovi tähelepanekutele Eesti liigsele orienteeritusele Poolale ja Saksamaale välja, et Eesti lähtub oma välispoliitikas erapooletusest.²⁹⁰ Kolmel Balti riigil puudus seega 1936. aastal ühine nägemus julgeoleku tagamisel Nõukogude Liidu abil.

1936. aastal erines Balti riikide suhtumine Suurbritannia võimekusse olla Balti riikides julgeolekupoliitiliselt toeks. Eesti saadik Londonis August Schmidt raporteeris aprillis 1936. aastal, et Suurbritannial pole ilmselt lähiajal huvi Ida- ja Kesk-Euroopa julgeolekusüsteemide vastu, kuna riigi tähelepanu on mujal.²⁹¹ Samuti kordas saadik Suurbritannia kahtlusi Ida-Euroopa julgeolekusse panustamisel oma 1936. aasta kolmanda veerandi kokkuvõttes sügisel. Üks *Foreign Office*'i kõrgema järgu ametnik olevat Schmidtile tunnistanud Suurbritannia strateegia puudumist julgeoleku korraldamiseks Ida-Euroopas ja soovitus oli kõigil Ida- ja Kesk-Euroopa riikidel sõlmida Saksamaaga mittekallaletungilepingud.²⁹² Suurbritannia oli seega huvitatud rahu tagamisest Ida-Euroopas, kuid ei olnud ise valmis protsessis osaline olema. Leedu seevastu oli

²⁸⁶ LCVA.648.1.52, l 139. Leedu välisministri Lozoraitise ülevaade oma vestlusest Litvinoviga, 14. juuli 1936.

²⁸⁷ LCVA.648.1.52, l 140. Leedu välisministri Lozoraitise ülevaade oma vestlusest Delbosiga, 14. juuli 1936.

²⁸⁸ ERA.957.14.322, l 27. Eesti saadiku Leedus kiri Eesti välisministri abile, 15. juuli 1936.

²⁸⁹ Ilmjärv, *Häälentu alistumine*, 322–323.

²⁹⁰ ERA.957.14.322, l 244–245. Eesti saadiku Moskvast August Traksmat kiri Eesti välisministrile, 21. september 1936.

²⁹¹ ERA.1583.2.7, l 2. Eesti saadiku Londonis August Schmidti kiri Välisministeeriumile, 8. aprill 1936.

²⁹² ERA.1583.2.7, l 260. Eesti saadiku Londonis August Schmidti 1936. aasta III veerandi aruanne, saadetud Välisministeeriumile, 12. oktoober 1936.

1936. aastal pöördunud Suurbritannia poole oma diplomaatiliste sammude tegemisel. Lätis nägi Munters Suurbritanniat kui vahendajat mittekallaletungilepingutes Saksamaa ja Balti riikide vahel. Lätis ja Leedus omistati seega 1936. aastal Suurbritanniale mingisugust julgeolekupoliitilist tuge Balti riikide jaoks, erinevalt Eestist.

Kuigi Suurbritannial puudus strateegia julgeolekutoe pakkumiseks Balti riikides, oli Suurbritannial Balti riikidele suunatud selge kaubanduspoliitika. 1934. aastal sõlmiti Suurbritannia ja kolme riigi vahel kaubanduslepingud, mille eesmärk oli Balti riike majanduslikult Suurbritanniaga tihedamini siduda ning seeläbi vähendada Saksamaa mõju kasvu regioonis.²⁹³

Pingutustele vaatamata ei suutnud Balti riigid endale lisatoetust julgeoleku kindlustamiseks 1936. aastal leida. 9.–10. detsembril 1936. aastal toimunud Balti liidu välisministrite viiendal kohtumisel Riias²⁹⁴ vastu võetud resolutsioonis toodi taas välja kolme riigi toetus Rahvasteliidule ja selle paktile, mis osalejate järgi oli „rahvastele parim vahend igasuguste võimalike erimeelsuste lahendamiseks,“²⁹⁵ vaatamata kolmes riigis Itaalia-Etioopia sõja tõttu üles kerkinud usaldamatuse kasvule Rahvasteliidu julgeolekuvõimekusse. Ka riikide lähenemist sõda Aafrikas kaasa tuua ei suutnud, kuna kolme riigi vahel jätkusid juba enne sõda valitsenud välispoliitilised erinevused, mis tähendas, et puudusid eeldused süvenevaks koostööks riikide vahel. Samuti polnud ei Suurbritannia ega Saksamaa valmis 1936. aastal Balti riikidele julgeolekulist tuge pakkuma.

Kokkuvõte

Kolme Balti riigi välispoliitika oli enne Abessiinia sõja algust küllalt erinev. Eestis nähti põhilise julgeolekuohuna 1935. aasta keskpaiku Nõukogude Liitu, Läti jaoks olid ohtlikud nii Saksamaa kui ka Nõukogude Liit. Polnud ka täiesti sarnast suhtumist Poola. Leedu jaoks oli Nõukogude Liit sobiv partner julgeoleku kindlustamiseks Ida-Euroopas ning suhted Saksamaa ja Poolaga olid pingelised. Eestis pooldati erapooletust ning heade suhete hoidmist kõigi riikidega, hoiduti diplomaatilisest sammudest ühe või teise poole suunas. Läti võttis ette diplomaatilisi samme, et

²⁹³ Hiden, „Introduction,“ 12–13.

²⁹⁴ Crowe, *The Baltic States*, 26.

²⁹⁵ ERA.957.14.365, l 72. Balti liidu välisministrite V konverentsil vastu võetud resolutsioonid, 11. detsember 1936.

saada aimu suurjõudude kavatsustest ning Leedu asus toetama vastastikuse abistamise lepingu sõlmimist Nõukogude Liiduga ja Balti koostööd. Seega oli kolme riigi välispoliitika enne sõja algust üpris erinev ning võimalused süvendatud koostööks seega väikesed. Küll aga sarnanes kõigis kolmes riigis erinevatel põhjustel suhtumine Rahvasteliitu ning toetati liidu tugevnemist. Seega olid võimalused koostööks Rahvasteliidus paremad.

Itaalia-Etioopia sõda mõjutas esiteks Balti riikide välispoliitikat läbi nende tegevuse Rahvasteliidu liikmetena, kuna tuli vastu võtta otsuseid sanktsioonide kehtestamise kohta Itaalia vastu, sõja tulemusena üles kerkinud Rahvasteliidu reformi kohta ning Itaalia vallutuste tunnustamise kohta Rahvasteliidus.

Vaatamata Itaalia diplomaatide mõjutustööle, ühinesid kõik kolm riiki sanktsioonidega. Rolli mängisid Balti riikide valikus olulise kaubanduspartneri ja poliitilise suunanäitaja Suurbritannia tegevus ja riikide ühine toetus Rahvasteliidule. Kuigi sõjal oli Rahvasteliidu sanktsioonide kaudu mõju Itaalia ja Balti riikide kaubandus- ja kultuurisuhetele, tegid Balti riigid kõik endast oleneva, et sõbralikke suhteid Itaaliaga võimalikult vähe kahjustada. Selgitati Itaalia saadikutele, et sanktsioonidega ühinemine ei tähenda soovi halvendada suhteid Itaaliaga ning hoiduti Itaalia tegevust Etioopias kritiseerimast. Seega tasakaalustati oma tegevust Itaalia ja Rahvasteliidu põhimõtete vahel. Vaatamata sõjale ja sanktsioonidele jätkusid riikidevahelised suhted. Leedu avati CAUR-i esindus ning Eesti ja Itaalia suutsid sõlmida omavahel salajase lepingu. Samuti ei suhtunud Itaalia Balti riikidesse hukkamõistvalt, nagu näitavad Jansoni vestlused Itaalia ametnikega ja Itaalia hinnang Läti sanktsioonidele.

Sõda Etioopias näitas sanktsioonide kehtestamise kaudu Balti riikide koostöö võimalusi ja piire Rahvasteliidus. Ühelt poolt suudeti teha koostööd sanktsioonide kehtestamisel Itaalia protestinoodile vastuse andmisel, ent teisalt erines erinevatest kaalutlustest ja huvidest tulenevalt riikide suhtumine Rahvasteliidu sanktsioonide perspektiivi. Leedu soovis Itaalia toetust Klaipeda küsimuses ning oli seega vastu sanktsioonide tugevdamisele tulevikus nafta embargo kehtestamise näol. Eesti jätkas oma erapooletusest tulenevalt tagasihoidlikku suhtumist, vältides otsuseid, mis suhteid ühe või teise riigiga ohtu seaksid. Läti seevastu soovis varjutada kahtlusi riigi toetuses Rahvasteliidule ning Rahvasteliidu Nõukokku kandideerimisest huvitatuna soovis näidata Balti riike Rahvasteliidu põhimõtete kaitsjana. Tulemusena võeti Balti liidu välisministrite kolmandal konverentsil vastu üldsõnaline toetusavaldus Rahvasteliidule ja selle põhimõtetele.

Seoses Addis Abeba langemisega kerkis hiliskevadel ja suvel 1936. aastal üles Rahvasteliidu reformimise küsimus, Itaalia vallutuste tunnustamine ja sanktsioonide lõpetamine, milles kõik kolm Balti riiki pidid kuidagi oma seisukoha kujundama. Käitumist määras põhiliselt kaks tegurit: vaade tulevikku ning riikide enese huvid. Läti saamist Nõukokku nähti võimalusena, et Rahvasteliidu võimalikes reformides oleksid Balti riikide huvid kuidagi esindatud. Konkreetselt Itaalia-Etioopia sõja küsimuses tegutseti 1936. aastal vaid oma rahvuslike huve arvestades, vältides ise initsiatiivi võtmist kollektiivse julgeoleku kaitseks. Seda ilmestab kokkulepe juuni lõpus 1936. aastal, et lähtudes eesmärgist hoida Itaaliaga häid suhteid, Abessiinia tunnustamise küsimuses initsiatiivi ei näidata. Samuti kiideti heaks sanktsioonide lõpetamine Itaalia vastu.

Teiseks tõusis sõja mõjul kolmes riigis esile arusaam, et kollektiivse julgeoleku põhimõtted on tõrjutud tahaplaanile ning tajuti Rahvasteliidu prestiiži langust. Lahendusi otsiti mitmest erinevast suunast, kuid ei suudetud oma julgeolekut pingutustele vaatamata kindlustada. Enne sõda eksisteerinud erinevused riikide välispoliitikas jäid alles ka Itaalia-Etioopia sõja taustal.

Kuigi Eestis nähti regionaalselt Balti riikide ja Poolaga koostöö süvendamist võimalusena oma julgeoleku parandamiseks, poldud 1936. aastal valmis mingisuguseid järeleandmisi tegema oma *sine qua non* tingimusele Leeduga julgeolekualase koostöö süvendamiseks ehk Poola-Leedu suhete normaliseerimisele. Balti liitu nähti eelkõige vaheetapina suurema liidu sõlmimisel Balti riikide ja Poola vahel. Pigem kindlustus Eesti range erapooletus, nagu näitab ettevaatlik suhtumine mittekallaletungilepingu sõlmimisse Saksamaaga ning välisminister Akeli väljaütlemised ja tegevus 1936. aastal.

Läti jätkas aktiivset tegutsemist. Prooviti erinevaid ettevõtmisi nii Rahvasteliidu kaudu kui ka kaasa rääkida Leedu ja Poola suhete parandamisel ning pooldati mittekallaletungilepinguid Saksamaaga. Sarnaselt Eestiga poldud valmis Leedule lähenema enne Poola-Leedu suhete normaliseerumist.

Leedu seevastu proovis siluda edutult suhteid Poolaga ja edukamalt Saksamaaga. Erinevalt Eestist ja Lätist pooldas Leedu kohest koostöö süvenemist Balti liidu raames. Samuti polnud Leedu täiesti kõrvale lükanud Ida-Locarno ehk Prantsusmaa ja Nõukogude Liidu algatatud süsteemi potentsiaali. Eesti ja Läti jaoks oli Nõukogude Liidult julgeolekualase toe otsimine välistatud. Leedus suhtuti mittekallaletungilepingusse Saksamaaga skeptiliselt, erinevalt Lätist. Kusjuures nii Leedu kui ka Läti otsisid tuge Suurbritannialt, Eestis suhtuti Suurbritannia toesse skeptiliselt.

Omavahelist lähenemist ja koostöö süvenemist riikide vahel 1936. aastal vastusena Rahvasteliidu kollektiivse julgeoleku nõrgenemisele ei toimunud, kuna riikide välispoliitika oli endiselt väga erinev, nagu 1935. aastal enne sõda. Lisaks ei olnud Suurbritannia ega Saksamaa suurriikide näol huvitatud Balti riikides julgeoleku garanteerimisest. Pingutustele vaatamata ei suutnud Balti riigid seega paremaid võimalusi oma julgeoleku kindlustamiseks leida. Ainukeseks võimaluseks kolme väikeriigi jaoks jäi Rahvasteliit ja selle julgeolekugarantiid. Seega võib lõppkokkuvõttes järeldada, et kuigi Itaalia-Etioopia sõda Aafrikas oli kolmes Balti riigis hoobiks usaldusele Rahvasteliidu kollektiivsesse julgeolekusse, jätkasid Balti riigid Rahvasteliidu toetamist, sest paremat võimalust vastusena kollektiivse julgeoleku kriisile ei leitud.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiivid

Eesti Rahvusarhiiv, Tallinn ja Tartu

ERA.31 Riigikantselei

ERA.957 Välisministeerium

ERA.969 Majandusministeerium

ERA.1583 Eesti saatkond Londonis

ERA.4408 Uluots, Jüri - õigusteadlane ja poliitik

Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs, Riia

LVVA.293 Latvijas sūtniecība Vašingtonā

LVVA.295 Latvijas sūtniecība Londonā

Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas, Vilnius

LCVA.648 Lietuvos pasiuntinybė Londone

Seadusandlikud allikad

Eesti Vabariigi Välisministeerium. *Eesti Lepingud Välisriikidega 1933–1934*, XII köide, 1935.

Ajalehed

Päevaleht

Uus Eesti

Vaba Maa

Kasutatud kirjandus

Anderson, Edgar. „The Baltic Entente 1914–1940 – Its Strength and Weakness.“ Teoses *The Baltic in International Relations between the Two World Wars*, toimetanud John Hiden ja Aleksander Loit, 79–99. Stockholm: Centre for Baltic Studies at the University of Stockholm, 1988.

Arumäe, Heino. *Eesti ja Soome: Sõjast sõjani*. Tallinn: Argo, 2018.

Brendon, Piers. *The Dark Valley. A Panorama of the 1930s*, 2. trükk. New York: Vintage Books, 2002.

Clavin, Patricia. „Europe and the League of Nations.“ Teoses *Twisted Paths: Europe 1914–1945*, toimetanud Robert Gerwarth, 325–354. Oxford ja New York: Oxford University Press, 2007.

Crowe, David M. *The Baltic States and the Great Powers. Foreign Relations, 1938–1940*, 2. trükk. London ja New York: Taylor & Francis Group, 2019.

van Diepen, Remco. „The Former European Neutrals, the Ethiopian Crisis and its Aftermath, 1935–1938.“ Teoses *Collision of Empires : Italy's Invasion of Ethiopia and Its International Impact*, 2. trükk, toimetanud G. Bruce Strang, 311–339. Oxon ja New York: Taylor & Francis Group, 2016.

Gnamo, Abbas. *Conquest and Resistance in the Ethiopian Empire, 1880 - 1974 : The Case of the Arsi Oromo*. Leiden ja Boston: BRILL, 2014.

Grizold, Anton. „The Concept of National Security in the Contemporary World.“ *International Journal on World Peace* 11, nr 3 (1994): 37–53.

Haftendorn, Helga. „The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security.“ *International Studies Quarterly* 35, nr 1 (1991): 3–17.

Heiter, Helen. „Itaalia-Etioopia konflikti kajastumine Eesti karikatuuris aastatel 1935-1938.“ Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, 2012.

Henig, Ruth. „The League of Nations: An Idea before its Time?“ Teoses *The Origins of the Second World War: An International Perspective*, toimetanud Frank McDonough, 34–49. London ja New York: Continuum, 2011.

Hiden, John ja Patrick Salmon. „PART TWO: States of Europe 1918–1940.“ Teoses *The Baltic Nations and Europe: Estonia, Latvia and Lithuania in the Twentieth Century*, 4. trükk, 41–106. Oxfordshire ja New York: Routledge, 2013.

Hiden, John. „Introduction : Baltic security problems between the two World Wars.“ Teoses *The Baltic and the outbreak of the Second World War*, toimetanud John Hiden ja Thomas Lane, 1–20. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

Hitler, Adolf. *Mein Kampf*. Inglise keelde tõlkinud Ralph Manheim, uus trükk. Boston ja New York: Houghton Mifflin Company, 1999.

Ilmjärv, Magnus. „Eesti välispoliitika 1930. aastatel.“ Teoses *Sõja ja rahu vahel. Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani*, I köide, toimetanud Enn Tarvel ja Tõnu Tannberg, 51–90. Tallinn: S-Keskus, 2004.

Ilmjärv, Magnus. *Hääletu alistumine. Eesti, Läti ja Leedu välispoliitilise orientatsiooni kujunemine ja iseseisvuse kaotus. 1920. aastate keskpaigast anneksioonini*, 2. trükk. Tallinn: Argo, 2010.

Ilmjärv, Magnus. *Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel: Balti riigid ja Soome 1934–1940*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 1993.

Jaanson, Kaido. „The Baltic Sea region in international relations of the twentieth century: The seminal nature of the interwar period.“ *Journal of Baltic Studies* 32, nr 3 (2001): 267–288.

Jalata, Asafa. „Being in and out of Africa: The Impact of Duality of Ethiopianism.“ *Journal of Black Studies* 40, nr 2 (2009): 189–214.

Johnson, Gaynor. „Philip Noel-Baker, the League of Nations and the Abyssinian Crisis, 1935–1936.“ Teoses *Collision of Empires : Italy's Invasion of Ethiopia and Its International Impact*, 2. trükk, toimetanud G. Bruce Strang, 53–71. Oxon ja New York: Taylor & Francis Group, 2016.

Kasekamp, Andres. *Balti riikide ajalugu*. Eesti keelde tõlkinud Marek Laane. Tallinn: Varrak, 2011.

Kasparavičius, Algimantas. „Lietuvos užsienio politika tarpukariu: kova su likimu ar tradicija?“ Teoses *Creating Modern Nation-States in the Eastern Baltic/ Šiuolaikinių tautinių valstybių kūrimas rytiniame Baltijos jūros regione*, toimetanud Vygantas Vareikis ja Silva Pocyte, 49–76. Klaipeda: Klaipeda University Press, 2019.

Knudsen, Olav F. „The Foreign Policies of the Baltic States: Interwar Years and Restoration.“ *Cooperation and Conflict* 28, nr 1 (1993): 47–72.

Kopõtin, Igor. „Eine auf Deutschland orientierte bewaffnete Neutralität: Die militärpolitische Zusammenarbeit Estlands mit dem Deutschen Reich in den 1930er Jahren.“ *Militaergeschichtliche Zeitschrift* 83, nr 2 (2024): 355–387.

Lane, Thomas. „Independent Lithuania between the Wars.“ *Lithuania*, kolmas raamat koguteoses *The Baltic States. Estonia, Latvia and Lithuania*, toimetanud Thomas Lane et al., 1–47. London ja New York: Taylor & Francis Group, 2002.

Liekis, Šarūnas. *1939 – The Year that Changed Everything in Lithuania's History*. Amsterdam ja New York: Rodolpi, 2010.

Made, Vahur. „Eesti ja Rahvasteliit.“ Doktoritöö. Tartu Ülikool, 1999.

Made, Vahur. *Eesti välispoliitika 100 aastat*. Tallinn: Post Factum, 2019.

Made, Vahur. „In Search of Abstract Security: Estonia and the League of Nations.“ Teoses *Estonian Foreign Policy at the Cross-Roads*, toimetanud Eero Medijainen ja Vahur Made, 25–42. Helsinki: Kikimora Publications, 2002.

Made, Vahur. „The Baltic States and Europe 1918–1940.“ Teoses *The Baltic Question during the Cold War*, toimetanud John Hiden, Vahur Made ja David J. Smith, 7–20. Oxon ja New York: Routledge, 2008.

Medijainen, Eero. „Before and During the Year 1939.“ Teoses *Estonian Foreign Policy at the Cross-Roads*, toimetanud Eero Medijainen ja Vahur Made, 93–112. Helsinki: Kikumora Publications, 2002.

Medijainen, Eero. *Maailm prowintsionu peeglis. Rahvusvahelised suhted ja Eesti välispoliitika karikatuuridel 1918-1940*. Tartu: Kleio, 1998.

Miller, Lynn H. „The Idea and the Reality of Collective Security.“ *Global Governance* 5, nr 3 (1999): 303–332.

Mik, Cezary. „The League of Nations' Capacity for Reform and Adaptation.“ *International Community Law Review* 17, nr 2 (2015): 189–215.

Napolitano, Rosario. „Fascist Soft Power Propaganda in the Baltic States during the Interwar Period: The Case of Latvia.“ *Journal of Baltic Studies* 54, nr 2 (2022): 243–259.

Napolitano, Rosario. „Italian Cultural Diplomacy in Estonia during the Interwar Period: From the *de Jure* Recognition to the Molotov-Ribbentrop Pact (1921-1939).“ *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe* 31, nr 3 (2023): 667–682.

Napolitano, Rosario ja Alessandro Vitale. „Le relazioni diplomatiche tra Italia e Lituania fra le due guerre mondiali. Dal riconoscimento *de jure* (1922) al Patto Ribbentrop-Molotov (1939).“ *Nuova Storia Contemporanea* 2, nr 2 (2022): 171–196.

O'Mahoney, Joseph. „The Abyssinian Crisis.“ Teoses *Denying the Spoils of War: The Politics of Invasion and Non-Recognition*, 74–110. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018.

Pajur, Ago. „Sõjalised välissuhted ja koostöö välisriikidega.“ Teoses *Sõja ja rahu vahel. Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani*, I köide, toimetanud Enn Tarvel ja Tõnu Tannberg, 188–192. Tallinn: S-Keskus, 2004.

Peters, Rita Putins. „Problems of Baltic diplomacy in the League of Nations.“ *Journal of Baltic Studies* 14, nr 2 (1983): 128–149.

Rahkema, Heli. „Eesti ja Etioopia 1930. aastatel.“ Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, 1999.

von Rauch, Georg. *Balti riikide ajalugu 1918-1940*. Eesti keelde tõlkinud Ene Rõngelep. Tallinn: „Detlar“, 1995.

Rosenthal, Reigo. „Nõukogude Liidu eriteenistuste osalusest 1924. aasta 1. detsembri riigipöördekatse ettevalmistamisel.“ *Tuna: ajalookultuuri ajakiri*, nr 4 (2024): 32–57.

Runnel, Simo. „Itaalia fašism Eesti päevalehtedes aastatel 1919–1940.“ Magistritöö. Tartu Ülikool, 2005.

Schmidt, Andrea. „From Intermarium to the Three Seas Initiative – Regional Integrations in Central and Eastern Europe and the Hungarian Foreign Policy.“ *Politeja*, nr 51/6 (2017): 165–190.

Siiraja, Mart. „Rahvasteliit, Itaalia Abessiinia-anneksiooni tunnustamine ja Balti riigid.“ Teoses *Tundmatu Eesti Vabariik*, koostanud ja toimetanud Jüri Ant, Eero Medijainen ja Ago Pajur, 109–129. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituudi kirjastus, 1993.

Steiner, Zara. *The Triumph of the Dark: European International History 1933–1939*. New York: Oxford University Press, 2011.

Strang, G. Bruce. „‘The Worst of All Worlds:’ Oil Sanctions and Italy’s Invasion of Abyssinia, 1935–1936.“ *Diplomacy & Statecraft* 19, nr 2 (2008): 210–235.

Svarauskas, Artūras. „Government, Society, and the Political Crisis in Lithuania, 1938–1940.“ Teoses *War, Revolution and Governance: The Baltic Countries in the Twentieth Century*, toimetanud Lazar Fleishmann ja Amir Weiner, 140–153. Boston: Academic Studies Press, 2018.

Zemīte, Lilita. „Tautu Savienība un Latvija: 1930.–1939.“ Doktoritöö, Lāti Ülikool, 1993.

Žalys, Vytautas. „The Era of Ultimatums.“ Teoses *Lithuania in European Politics: The Years of the First Republic, 1918–1940*, 2. trükk, Alfonsas Eidintas, Vytautas Žalys ja Alfred Erich Senn, toimetanud Edvards Tuskenis, 139–176. New York: St. Martin’s Press, 1999.

United Nations Office at Geneva. „The Covenant of the League of Nations.“ Viimati külastatud 29.04.2025. <https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant>.

Veski, Karin. „Reception of the Third World in Estonia in 1918–1940.“ Teoses *Estonian Foreign Policy at the Cross-Roads*, toimetanud Eero Medijainen ja Vahur Made, 69–92. Helsinki: Kikumora Publications, 2002.

Wandycz, Piotr S. „Poland and the Origins of the Second World War.“ Teoses *The Origins of the Second World War: An International Perspective*, toimetanud Frank McDonough, 374–393. London ja New York: Continuum, 2011.

Wylie, Neville ja Marco Wyss, „Neutrality ‘de jour’: Switzerland and the Italo-Abyssinian War of 1935–6.“ Teoses *The Origins of the Second World War: An International Perspective*, toimetanud Frank McDonough, 278–293. London ja New York: Continuum, 2011.

Summary

The Foreign Policies of the Baltic States and Looking for Security in the Light of the Italo-Ethiopian War and the Crisis of the Collective Security System, 1935–1936.

This bachelor's degree thesis focuses on the impact of the Italo-Ethiopian war on the foreign policies of the three Baltic states between 1935 and 1936. The three Baltic states are defined in this thesis as Estonia, Latvia and Lithuania. On 3 October 1935, Italian forces invaded the sovereign country of Ethiopia. The Italian invasion and the subsequent war became an event of global significance due to the inability of the League of Nations in stopping the war. Although the League Council took a decision to adopt sanctions against Italy, Italy still managed to conquer the capital Addis Abeba in May of 1936. The conflict highlighted the weakness of the collective security system established with the League of Nations, an organization that the Baltic nations were also members of. Having placed their hopes on collective security established in the Covenant of the League of Nations for strengthening their security, the conflict in Africa had thus potential for influencing the foreign policies of the Baltic states through the weakening of the collective security system.

The thesis sets two research questions: How did the Italo-Ethiopian war influence the foreign policies of the three Baltic states? How did the three Baltic countries react to the weakening of the League's collective security system that the war in Africa highlighted? The thesis also sets two claims: 1) The war forced the states to undertake many types of actions as members of the League of Nations. 2) Using statements from other authors, the thesis further claims that the weakening of the prestige of the League of Nations was perceived in the Baltic states, but the states remained supportive of the League, due to the inability of the countries to seek better security arrangements, including deepening cooperation between the three Baltic states themselves.

The thesis adopts a comparative analysis approach to highlight the differences and similarities between the interests of the three countries and to understand how and why the countries reacted as they did. The role of the Italo-Ethiopian War on the foreign policies of the three Baltic states in 1935 and 1936 has been understudied in Estonian historiography. The focus has been on the role of the war on Estonia alone or the Italo-Ethiopian War has been a part of a more in-depth approach on the foreign policies of the three countries. This thesis thus contributes to the understanding of

the role of the Italo-Ethiopian war in the Baltic context and ultimately enriches research in Estonia on the three Baltic states of the interwar period.

The first chapter of the thesis compares the foreign policies of the three states before the start of the conflict in 1935 to provide a general framework for understanding the main foreign policy interests of the states. The chapter concludes that there were quite many differences in foreign policies of the three Baltic states before the start of the war in Ethiopia in 1935 and there was no common denominator for strengthening cooperation among the states. In Estonia, the Soviet Union was perceived as the principal threat to Estonian security, while in Latvia both the Soviet Union and Nazi-Germany were perceived as potential threats. There were also differences between Estonia and Latvia regarding Poland, Latvian representatives being more suspicious of Polish ambitions in the Baltics than Estonian ones. Meanwhile, the Soviet Union was perceived as a potential partner in enhancing security in Eastern Europe in Lithuania and Lithuanian relations with Germany and Poland were tense. In Estonia, a cautious non-alignment approach was adopted, highlighted by a restraint in making potentially compromising diplomatic moves. However, Latvia opted for a more active approach, demonstrated by Latvian diplomatic moves towards Germany and the Soviet Union in the summer of 1935. In Lithuania, Baltic cooperation and signing a mutual assistance treaty with the Soviet Union were considered important. However, the attitude of the three Baltic countries towards the League of Nations was similar and all countries supported the strengthening of the League. The League provided the small states with valuable information about global politics and was the only *de iure* existing security support to the three small states. The possibilities for cooperation in the League were thus better.

The war between Ethiopia and Italy firstly influenced the foreign policies of the three countries through several decisions they had to take as members of the League of Nations. Several issues arose to the League agenda in connection to the war: establishing sanctions against Italy, the reform of the League of Nations and the question of recognizing the Italian conquest of Abyssinia.

Although Italy tried to influence the Baltic states to avoid applying sanctions or make exemptions to them, all three states decided to impose sanctions on Italy. These included an embargo on arms exports, financial restrictions, a ban of Italian imports and a ban on exports to Italy of certain industrial products. The attitude of Great Britain, a key economic partner and an important global power for the policy direction of the Baltic states, played a key role in the decision. The three

countries also supported the League of Nations and the strengthening of the organization. However, all the countries tried to balance their actions as League members with trying to maintain cordial relationships with Italy. The three Baltic states had established good relations with Italy by October 1935. None of the Baltic states criticized Italy. Instead, the representatives of the three states tried to disconnect the adoption of sanctions from bilateral relations with Italy, stressing the nature of good relations between Italy and their respective country to Italian ambassadors in the Baltic states. The bilateral relations with the Baltic countries did not, however, stop completely during the war. In Lithuania, an office of CAUR, an organization focused on building international links with the fascist regime and its sympathizers abroad, was opened in October of 1935. Estonia also managed to sign a secret trade deal with Italy.

The war, through the adoption of sanctions against Italy, also demonstrated the limits of the possibilities of cooperation of the Baltic countries in the League of Nations. On the one hand, the states managed to cooperate, by coordinating the answer of the three Baltic countries to an Italian protest memorandum. However, there were differences among the three Baltic countries in the perspective of sanctions. Since Italy was one of the signatories of the documents laying out the governance of the Klaipeda region, Lithuania sought Italian support against Germany in Klaipeda and was against the strengthening of sanctions. However, Latvian representatives wanted the three states to indicate their support for any eventual sanctions in a resolution following the regular meeting of the three foreign ministers of the Baltic states in December of 1935. For eliminating suspicion about Latvian commitments to the League and wishing a spot in the Council, Latvia wanted to demonstrate the Baltic states as supporters of the League. Estonia, however, held on to its cautious approach, not wanting to take any decisions that might worsen its relations with any country. As a result, the Baltic countries issued a general declaration of support to the League and its principles.

Once Addis Abeba fell in May 1936, the Baltic states had to take a stance on reforming the League, recognizing the Italian conquest and ending sanctions. In these issues, the countries were motivated by two factors: future perspectives and national interests. On the fourth regular meeting of Baltic foreign ministers in May 1936, the countries decided to diplomatically support Latvia in its candidacy for the League of Nations Council. In Estonia, this step was seen useful for ensuring that the interests of the Baltic states were represented in an eventual League reform. Concerning

the decisions taken on the Italo-Ethiopian war, the decisions were solely based on national interests. This is demonstrated by a common position adopted by the delegates to the League of the three countries at the end of June 1936 on restraining from any initiatives in the Ethiopian question to keep good relations with Italy. The three countries equally supported the decision to lift the sanctions during the League of Nations Assembly in the summer of 1936.

Secondly, during the war, the loss of prestige of the League of Nations and its weakening was felt in all three Baltic states. The states sought different solutions for enhancing security in the region, but none were successful. The differences in foreign policies between the states remained in place.

In Estonia, enhancing cooperation with the states to the south of the country was still considered as a viable option in 1936, but there were no changes in the *sine qua non* condition of normal Polish-Lithuanian relations for deepening cooperation with Lithuania in security matters. The Baltic Entente, established with the signing of a cooperation treaty on 12 September 1934, was merely seen as a stepping-stone for an eventual Baltic-Polish alliance. Rather, in 1936, the non-alignment stance solidified in Estonia.

In 1936, Latvian active foreign policy of 1935 continued. Latvian Foreign Minister Vilhelms Munters tried to mediate negotiations between Lithuania and Poland in August and September 1936. An initiative was launched in the summer of 1936 to undertake negotiations between small and medium-sized states. Also, Munters supported the signing of a non-aggression treaty with Germany. Similarly to Estonians, improvement of Polish-Lithuanian relations was considered necessary for deepening security relations with Lithuania.

In 1936, Lithuania, differently from Estonia and Latvia, supported an immediate deepening of cooperation within the Baltic Entente. Lithuania had also not lost its interest of an eventual collective security pact in Eastern Europe. In Estonia and Latvia, a security arrangement relying on the Soviet Union was an unacceptable prospect. The attitude in Lithuania on signing a non-aggression treaty with Germany was skeptical, unlike in Latvia. Germany did not, however, wish to sign any non-aggression agreements with the Baltic states in 1936.

For political support in the Baltics, both Latvia and Lithuania regarded Great Britain as an important actor. In Estonia, there was a skeptical attitude towards the perspectives of British

political support in the Baltics. Great Britain was also not ready to give the Baltic states clear security support in 1936, although it did have an economic strategy towards the three Baltic states.

Thus, there was no rapprochement and deepening of cooperation among the Baltic states, despite the weakness of the League's collective security arrangement. The foreign policies of the three states still differed significantly, like in 1935. In addition, two major European powers, Germany and Great Britain, were not interested in getting involved in security arrangements in the Baltics. Thus, despite the efforts undertaken by the three Baltic states, they could not enhance their security situation. As the resolutions of the fifth regular conference of the Baltic Entente foreign ministers in December 1936 demonstrate, the League of Nations remained the only option for guaranteeing the security of the three countries.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Siim Vaher ,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
Balti riikide välispoliitika ja julgeolekuotsingud Itaalia-Etioopia sõja ning
kollektiivse julgeolekusüsteemi kriisi valguses, 1935–1936
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja(d) on Kaarel Piirimäe ,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Siim Vaher
14.05.2025